

ПРОСВЈЕТА.

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ, ШКОЛУ И ПОУКУ.

УРЕЂУЈЕ Ј. СУНДЕЧИЋ.

СВЕСНА

VI

Издаје почетком свакога мјесеца од 2—2½ табака. — Цијена је у Црној Гори фор. 2; а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а предлате се шаљу високопречасној консисторији Митрополије цетињске. — Сва писма и Новине у замјену, шаљу се на уредника у Котор (Cattaro). Писма пак треба да буду франкирана и властуручнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе; ма и не било потписа на дописима. — Предплаћа се на сву годину или на по године.

ГОДИНА

1

УПЛИВ ЗАПАДНЕ КУЛТУРЕ НА ХРИШЋАНСКУ РЕЛИГИЈУ И МОРАЛ.

Написао
Тома Р. Братић
NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

Ко и мало прати данашњи развитак нашега друштвеног живота и његове установе, тај ће врло лако примјетити да је врло слаб базис на коме се он налази. Са данашњим друштвом згодно се може паралелисати костур, који је го, без осјећаја и без душе; јер наше друштво нема онога, што чини душу свакоме друштву, и на коме управо оно постоји — нема религије. Костур може узгор стајати и кретати се, али не својевољно, него помоћу какве машинерије; тако исто и данашње друштво постоји и креће се по неком су-

хопарном такту, и чим се који члан огријеши о тај такт и прекрши оно које правило, одма се друштво друштво збуни, и распрши се као динамитска бомба у ваздуху — као што се распршти динамит кад се поквари. Са свим је природно да мора тако бити; јер материја покреће и једно и друго; а што је материјално то мора и пропасти. Да је религија покретач друштва, било би друкчије; јер онда би друштво стојало на базису, који је сам Бог установио, и кога никаква људска сила није у стању оборити; али онако — оно стоји на ономе, што су човјечија рука и ум начинили.

Религија се вазда сматрала за основ свакоме друштву и држави; само данас — она се сматра као нешто са свим излишно и простачко.

Ако узмемо историју, видјемо да није никад било народа без религије, само што су те ре-

*) У овој свесци „Просвјете“, замјенујемо врло радо овијем важнијем чланком, наш чланак, намјењен „Нашој омладини, која се учи“.

лигије биле различите, према интелектуалном развиту појединих народа. Према ваљаности религије био је и морал код тих народа: ко је имао бољу религију, тај је био и моралнији и дуже је могао екзистирати; а ко лошију, тај се ваљао у смрдљивом хаосу гријеха и морао је пропасти. Као свједоцбу овоме можемо наћи у историји Грка и Римљана. Грци и Римљани били су два најсилнија и најславнија народа, који су у свачем предњачили свему свијету. Цвијет славе и величине њихове пада у једно исто вријеме — кад су они били најрелигиознији и кад се је морал попео на највећи степен. Али пошто је њихова религија била неистинита, то није могла остати на висини, на коју се попео; јер проста обмана морала се расвијетлити свјетлосћу људског ума: неистина је морала уступити мјесто истини, и незнабожачка религија морала је пасти да начини мјеста другој бољој. Са падом религије поче слабити и наравственост; заљуља се друштвом држава и, после дугог ваљања, у тешким поразима све се сруши и Римљани пропаше. То је била природна пошљедица тога ужасног деморализма, што је чинио владар Римљана — развратни Нерон и Калигула. Још прије римске државе пропала је Грчка. Она, опијена славом што је оружјем добила, постаде горда, па у тој гордости поче заборављати своје Богове; а томе још припомогаше и филозофи,

који се трудише да својим умом докуче истину, па је и докучише: видјеше да је њихов народ обманут лажним богоштовљем, па га почеше одвраћати од тога, поколебаше га у мислима и он паде.

Сличне примјере налазимо и код Јевреја, Китајаца, Индијанаца и других народа.

Јевреји су у Историји најпознатији народ, он је управо био једини, који је имао правог појма о Богу: за то и налазимо, у животу тога народа доста свијетлијех црта, али има их и тамнијех. Нико није толико патио колико тај народ; а свијем патњама био је узрок њихова невјерност, јер све те невоље биле су природна пошљедица њиховог религиозног пада. Док су право вјеровали у Бога и владјели се по његовој заповијести, док су и били добро; а чим забаци Богоштовање одмах паши у невољу. Јевреји по својој сили и моћи могли су се одупријети навали Асирског цара Салманасара; али њихов морал, ушљед наклоности према идолопоклонству, био је ослабио, те — немајући појма о ономе што је узвишено, и несхваћајући дужности човјечије — подлегоше туђој сили.

Китајци су такође били народ доста образован; али њихов ум био је опет слаб да докучи појам о правом бићу Бога, зато тај исти народ, поред све своје образованости и индустријалне вјештине, дође на руб пропасти; и баш онда, када шћаху пасти

НACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE
DURĐEVIC

у провалију деморализма, појави се као учитељ вјере и наравствености Конфуције (550-479 г. прије Христа) и тако спасе свој народ од очите пропаста. ¹⁾

И сви ученији људи старог доба признавали су нужност религије и држали су да је она живот друштва и државе, као на пр. Мивос, Ликург, Солон и други. Чувени оратор Цицерон у своме дјелу „Oratio pro Flacco“ вели: „Sua cuique civitati religio est. Deum quippe natura venerari novit, nec quisquam est homo, qui lege, quae hoc praecipit, careat“. А чувени филозоф Плутарх: „Si terram abeas, invenire passis urbes muris, litteris, legibus, domibus, opibus, numismate carentes; urbem quoque templis, Diisque destitutam, quae sine religione jurejurando, oraculis, et auctoritate non bonorum causa sacrificet, non mala sacris avertere nitatur nemo unquam vidit“. ²⁾ — Аристотел вели за религију, да без ње не може држава опстати — и да је то прва и најважнија установа. ³⁾ Тако пишу и говоре први умови старог доба, који нијесу били задахнути правим религиозним чувством, праве Христове религије. То је довољна гаранција за нашу претпоставку, да друштво и држава мора пропаста без религиозности.

Мишљење тијех умова старог вијека може се потврдити и са мишљењем новијех науче-

њака као Монтескија, Русоа, Штрауса и других; премда сви ови немају бан толико пијетета према нашој религији.

Сам Наполеон, горди и охолни освојач, једном приликом изразио се о религији: „Никакво друштво не може опстати без морала, никакав морал без религије“. Дакле и тај горди хероје признаје нужност религије и негира њезину нужност за срећу човјечанства. Гласовити Римљанин Валерије Максим религији приписује велику силу и моћ, и он неможе себи ни замислити народа и државе без религије.

Ово су све научењаци, који су се трудили живјели да бране и заштите истину, а нијесу имали ни малог интереса да говоре у прилог религији, осим за љубав истине. Јад би се освртали на религију, који говоре о потреби религије, са свијем би одуљили са писањем; за то мислимо да је довољно ово што смо навели.

А сада да пређемо на данашње стање религије, јер то и јесте управо тема, о којој мислимо говорити.

Позната је ствар, да се са временом и човјечанство мијења, пошто је све образованије; и колорит његова знања бива све већи и обимом својим све више обухвата.

Све гране људског знања ванредно напредују, и већ мало је ствари које човјек није својим умом докучио: он се с њиме попео и у небеске висине те испитује и проучава небеска

1) Die religiöse Bildung der Hindus, von Rhade.

2) Contra coll. Epic.

3) Polit. VII, 8.

свјетила; а тако исто сишао је и у центар земље, те геолошки испитује њезине саставне елементе.

Према томе могло би се мислити, да је човјечанство и у религиозности знатно корачило напријед, пошто га је историја научила какве су кобне пошљедице безвјерија.

Тako се може мислити; али у ствари није тако; јер је данас религија тако ниско пала у западној половини и већем дијелу источне Јевропе, да се она сматра као штетна и излишна ствар, која је још потребна само простом и неваспитаном сељачком свијету. Слично данашњем стању религије, налазимо ми и код ГНАЦИОНАЛНА ЈЕКА ПОШЉЕ СОЛОНА И ПАЦИЈЕ ВЈЕРА СМАТРАНА ЗА ПРОСТ СВИЈЕТ 4)

Погледамо ли нашу младеж у правој њезиној боји, морамо се веома зачудити, и са жалосним срцем помислити на њезину, а и нашу, још жалоснију будућност; јер се и нехотице морамо сјетити пронасти толико силних народа, о којима нам историја говори, који су пропали једино ради своје развратности, која је опет природна пошљедица невјерства и нерелигиозности. Код наше младежи ми нећемо наћи ни искре пијетета према вјери, цркви и њезиним светињама; или, ако је нађемо, то је само пука и гола формалност и фарисејство са којом она (младеж) крије своју праву боју. Ако до-

ђемо у цркву, наћи ћемо је празну; свјештеник сам стоји и кади дуваре — јер нема народа. Изузетак томе чине они дани када се чини каква церемонија, или када ће пјевати какав оглашени пјевач — а то значи да се ни тада не долази из побожности, него само „pro forma“ да се види та церемонија и чује пјевач. Дођемо ли у кафане, механе и друга јавна мјеста, ту ћемо наћи доста посјетилаца, видјећемо пјаница, блудника, и њима сличних; а чућемо разговор о Богу и хришћанским светињама, али са другог природно-филозовског гледишта, како то они сами веле. Ту ћемо чути да се претресају и Библија, Бихнера, Дарвина, Волтера, Русоа и апостола отпадницима: Ренана и Штрауса. О њима се са великим одушевљењем говори и наша се омладина, у правој са њиховим теоријама опија и заноси. Ако се нађе још који међу њима да је задахнут правом хришћанском религијом, те хришћанском филозофијом почне обарати безбожничка начела поменутих научењака — они неће ни да га чују, него га исмијавају и он, хтјео нехтјео, мора да ућути.

И са школама не стојимо боље. У њима се јавно исповиједају атеистичка начела; а ако ступимо у повјерљив разговор са њиховим наставницима, примјетићемо да су они сви задахнути безбожничким идејама и да религију сматрају за излишну ствар. Религиозна обука стоји пошљедња — и ученици,

4) „Историја Педагогије“ од Ђ. М. Милићевића. Београд.

кад науче све задатке из свију предмета, тек онда узимљу вјеронауку и њу уче.

Тај се предмет у средњим и великим школама не сматра ни за облигатан, те то много чини да се ни од стране Ђака не обраћа пажња на тај предмет. Њихови учитељи јавно шире идеје: атеизма, комунизма, материјализма, nihilizma и социјализма, па с њима падахну и своје ученике — и тако од њих граде апостоле атеизма.

Ово, истина, ја не велим за све наше школе, наставнике и ученике; јер то зло XIX. вијека није још све обухватило код нас, али је узело маха, и ми смо на ударцу те струје, и она све више притиска нашег земљишта и хвата корјена на њему.

Онај који не познаје историју прошлости српске цркве и пошљедица народа, који презире религију, и тај мора са болом уздахнути гледајући што се данас ради. А како тек мора бити ономе, који све то зна?

Тешко и претешко.

Српски је народ вазда био тврд и постојан у својој вјери, и то је управо и био узрок те се он толика стољећа тврдо држао против непријатељске навале. Српски владари и племићи у томе су предњачили своме народу, а то нам свједоче толике силне српске цркве и манастири; јер су оне вјеран залог праве и чисте религиозности. Српски свјештеник вазда је предњачио своме народу и био му вјеран вођа и у миру и у рату. Њему

је свака давао прво мјесто и без оне „Ecclesia preceđit“. — То његово првенство било је и државним законом заштићено — као најљепши израз српске побожности; и та тачка у Душановом закону дивно карактерише српску лојалност према цркви и вјери. Из поштовања свјештенства лако се познаје и поштовање Бога; јер ко не познаје и не поштује свјештеника, ка божијег заступника, тај не поштује ни Бога — а ми смо вазда поштовали свјештенство, и оно је спадало у прву класу нашег народа. Данас је са свим друкчије; јер данас је оно пошљедња класа људи у свијет им се руга зовући и свјештеницима. Или ако им се одне поштовање, то је само онаке ради форме, а не из правде.

Чиста религиозност и била је узрок онаком добром патријархалном животу нашем, који је служио за углед и другима народима. Српско друштво било је спојено чврстом везом религиозности, за то и бјеше онако морално и пуно врлина. Тада се није тражило по неколика свједока када се чини какав зајам, него се давало на поштену ријеч, па ипак никад, или врло ријетко, не би се дошло до суда — а заклетва је рјешавала и најтеже парбене ствари, које данас не би ријешили ни најпрактичнији судци. Све је то била пошљедица добра друштвеног морала, који је тада провијавао наш друштвени живот. Данас кад се позајми што коме и пред

свједоцима и са писменим обвезама, онет ти неће мирнијем путем вратити, што неће доћи до суда. То је онет пошљедица друштвеног деморализма, који данашње друштво кобно карактерише.

Тако данас стојимо са религијом у XIX. просвећеном вијеку, када је ум човјечији раскинуо окове незнања; па можемо ли рећи да смо коракнули напријед и да нас овај пут води срећи и напретку? Да богме, да не можемо; јер прије неколико столећа религија је била на много већем степену, него што је данас. Још треба да узмемо у обзир и данашњу религију и успоредимо је са религијом старих народа, па ћемо видјети да је једина хришћанска религија права и божанствена са потпуном савршеношћу, а све остале су те права обмана; па ипак они стари учењаци сматрали су религију као неопходно потребну, а данашњи устају против ње. Што су стари народи устајали против своје религије нимало нам није за чудо, јер та је религија била лажна и несавршена; али Хришћанска је религија потпуно савршена. То њезино савршенство признала јој је и негативна критика, па и сами њезини противници признају јој савршенство. Монтескије о њој вели, да је у њој усресређено вјечно блаженство и срећа; апостол отпадништва Штраус вели: „Немогуће је надвисити Христа у религиозном, дакле у највишем одношају“⁵⁾. Jean-Jac-

ques Rousseau: пише „... али је овај морал прије био хришћански, него ли филозофски“⁶⁾; а славни француз F. A. Chateaubriand (Шатобријан) пише да је Хришћанство ненадмашиво у сваком погледу и да нема, нити је било икад религије која би се могла мјерити са Христовом религијом⁷⁾. Онијем, који се брину да са извртањем истине и са силогизмима докажу несавршеност наше религије, прохтјело се да кажу да је Шатобријан у Волтеровом духу писао поменуто дјело т. ј. да је он са тијем исмијавао Хришћанство; али то се не да потврдити ни са каквим документом, па зато и треба се ни освртати на њихова тврђења, него их просто одоацити као „silogismus cog-

CRNOJEVIĆ
 Понекад пишљења негативне критике о савршености хришћанске религије, сувишно би било да ми надовезујемо штогод од наше стране, али ипак морамо нешто рећи.

Душа свију религија јест етика, а етика хришћанске религије толико је савршена да нема на себи никакве пјеге, која би њезину сјајност заклањала, као што нема ни на сунцу. Зар имају негдје савршенијих ријечи у којима се налази толико етике, као у онијем Еванђелскијем ријечима о љубави према Богу и ближњему и у заповиједи: „Што није теби мило да ти дручи учи-

6) Emile, ou de l'Éducation.

7) Génie du Christianisme, ou les beautés de la religion chrétienne.

5) Das Leben Jesu.

ни, не чини ни ти другоме“? — Нека се те ријечи чују вазда у устима људи, и нека се њих држе, па је онда свему злу крај: од земље би смо начинили рај, у коме би све најљепше цвјетало. Тада не би било рата, непријатељства, увреда, дуела; не би се људска крв пролијевала и — једном ријечи — не би било никаква зла ни несреће.

Христова религија даје свакоме своје; и цару царево и Богу Божије; а никога не вријеђа, нити икоме чини силе, што код других религија нема. Јер ми видимо да се друге религије шире пролијевањем крви и силом се намећу, као на пр. Мухамеданство, Будизам и др. Шљедбеници Мухамедови под знаменом вјере; кренуше да свјет узимају и можда би им то и успијело, да их Карло Мартел не потуче код Поатје (Poitiers) г. 732 п. Хр. Христос није нигдје пролио крви ширећи своје науке; па ипак: „вјера је наша ова побједа, која побједи свијет“ (I. Јов. 5, 4.) — „Ја и Александар Македонски кренусмо оружану војску да свијет покоримо, па га непокорисмо, него умријесмо као и други људи; а Христос, су 12 простих рибара, вас свијет побједи и док тече свијета и вијека неће умријети“ — рекао је једном приликом Наполеон Велики.

Христове ријечи нијесу биле никад просте фразе, него ријечи које је он и његови ученици са примјерима посвједочавали и у праксу их приводили: „Вудите свјетлост свијету, да

људи виде ваша добра дјела“... (Мат. 5, 16.) заповједао је он својим пријемницима. Код других религија, њихови оснивачи, налагали су народу да чини оно, што нијесу ни они сами били у стању учинити, као што нам то свједочи историја; и они су сами давали себи неке привилегије, и држали су да нијесу обвезни и они сами чинити оно, што налажу својим ученицима да они чине: а Христос не захтијева ни од кога да чини више него што је он чинио, нити је себи давао каквих привилегија мимо друге људе; па опет се нашло људи да у тој религији нису имали недостатака, које су онда у стању поправити. Е — али су сви људска далеко допире; њој ни Бого-човјек, Исус Христос није могао угодити!

Проучавати потези, у којима смо у кратко изложили савршеност наше религије; а сада ћемо тражити узрок данашњем стању наше нерелигиозности и немарности, јер свако „за што“ има своје „за то,“ а свака пошљедица има свој узрок.

Напријед смо споменули, да западна пола Јевропе и онај дио источне, који је на ударцу запада, онада у религиозности, дочим исток се још држи онако како што се и држао. По томе ми на западу морамо тражити узрок томе, јер само га тамо можемо наћи и то у „западној култури“, која је састављена из читаве конфузије васпитних начела, филозовских теорија и др. а све атеистичког карактера.

Да је западна култура главна чињеница опадању вјере, имамо тврдо свједочанство у томе: што ми почињемо религиозно слабити тек од тада, од како падосмо под власт запада и што наше данашње мане егзистирају на западу још одавно; а западњаци их пренијеше на наше земљиште, а ми их без икаква околишења и испитивања, готово мајмунски примисмо. Наклоност према новотаријама и брзо примање и подражавање туђинштини, стоји српском народу већ и у његовом сангвиничном темпераменту. Србин већ по својој живахној природи пеће да испитује, него видећи нешто у туђина одмах помисли да је то добро, те га и он обрне.

Да смо имали науку и судије који би нам предочили где пошљедице запада и његових новотарија, не би ваљда оне тако брзо биле пресађене на српско земљиште; али њих није било, а ми сами нијесмо били толико свјесни да их познамо, те оне данас расту на нашем земљишту. Данас већ можеш наћи и видјети у свијема варошима Босне, Херцеговине, Србије, Сријема и т. д. све оно што и у ма коме великом граду које западне државе, па и ако у малом опсегу. —

Они силни вјерски покрети, који се јавише у крилу запада у XIV. вијеку и тешки притисак племства и духовништва, учинише те се пробудише и енергично неки усташе да се тај притисак олакша. Најприје

су устали против злоупотреба и хтјели су томе, мирнијем и умјеснијем опоменама, да стану на крај; али кад се племство и духовништво поче црквом правдати и говорити да је то по науци цркве, онда се устаде и против ње. Виклиф, Хус, Лутер, Цвинглије и Калвин, изиђоше на сриједу све један за другијем да западну цркву са свим реформишу; и тадашње западно свјештенство, које је и дало повода реформацији, сада — хтјело, не хтјело — морало је водити рачуна о тијем реформама и бранити себе, као што је и учинило. Кад миријем путем не могаше да се на пут реформама, они приступише силом и оружјем: почеше гонити своје противнике и уздирући се на ону „црква неће крви“. Ти крвави покрети учинише још горе, јер „притисак“ све на више скаче“; тако и поједини људи, негледајући на крваву инквизицију, дигоше се да помогну човјечанству, али сви из омразе према западном свјештенству, презреше и цркву и религију, па почеше учити сваки по својој вољи и памети.

У религији хришћанској има много мјеста, која су ван ума човјечијег и имају симболички значај. Та мјеста свјештенство тумачило је по својој вољи и њима је правдало своје поступке непазећи како су то св. оци протумачили, те због тога неки научењаци одбацише све оно што је ван области човјечијег разума, и одбацише сваку над-

НАЦИОНАЛНА
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ

природност. Да би се тијем слободоумњацима стало на пут и да би се природна филозофија довела у склад са богословијом, појави се Школастика са девизом: „*philosophia theologiae ancilla*“. Колорит те школе бијаше мален за тако зване велеуме, а особито им не гођаше ропско покоравање човјечијег ума, који се по програму школастизма мораше кретати једино у његовом „сижеу“, а мимо границе његове — никако; те слободоумњаци не само да се не хтјеше покорити томе, него одрекоше сваку послушност свему ономе, што носи на себи карактер религиозности.

Те ужасне борбе и комешања између слободоумњака и духовништва трајале су од XIV. па до свршетка XVIII. вијека и у XVIII. вијеку већ била на своме врхунцу; сад је требало да једно пане. Русо са својим *натурализмом*, Волтер са *материјализмом* опојинше младеж и припремише је за борбу. Дидро са својом енциклопедијом: „*Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, par une société de gens de lettres*“, — јавно устаде против притиска племства, духовништва и њиховијех напора; због чега читав савез, који је издавао енциклопедију, назваше: „*La sainte confédération contre le fanatisme et la tyrannie*“. т. ј. „свети савез против фанатизма и тираније; а Русо опет у своме „*Contrat social*“ позва народ да брани своја права, која хоће да му отме владар.

Све је ово, са још доста узрока, навело народ на велику француску револуцију, у којој би понижена и вјера и црква и власт владарска. Ту је народ показао своју моћ и силу, али опет и своје слабе стране. Волтеров материјализам био је дубоко ухватио корјена у читавој држави, па неки, надахнути њиме, почеше га и у праксу приводити; за час заборавише везе, које их везу са другим људима, па почеше радити само за своју корист, не жалећи у ту сврху жртвовати и живот појединих људи. Ту опет имамо диван примјер какво зло бива онда, кад народ изгуби религиозност, па и божију и људску власт узме у своје руке. Столочни Макс Робеспјер жртвова све своје другове и пријатеље на конвента, док се докопа највише власти, па онда хтједо и цркву реорганизовати и установити службу здравом разуму, као највећем бићу. Али то не мога дуго трајати. Робеспјер паде, а са њиме паде и његова служба „здравом разуму;“ али не падоше материјализам, комунизам и социјализам, него потлачивши религију, почеше се сада слободно ширити по свој западној Јевропи, гдје им је земљиште било већ готово, јер народ бјеше свуда сит злоупотреба тадашњег западног духовништва.

Из те смјеше разних начела састављена је култура, која се данас међу нама шири; али пошто у тој култури материјали-

зам и сацијализам заузимају прва мјеста, то ћемо о њима коју више рећи. Материјализам у Француској подигао се пошље деизма и скептицизма, који је тамо прешао из Инглешке; земљините за деизам били су уредили Декарт и Бојиле са својом философијом, те је Волтер пошље тај деизам преобразио у материјализам. Деисте су вјеровали у Бога као највише биће, за то и материјализам у своме зачетку није порицао божанство ни бесмртност душе, али није тежио да измири философију са религијом, као што је то гледала да учини пантеистичка филозофија Хеглова. Пошље Волтера, материјалисте: Хелвеције, Холбах, Ла Метри и Дидро, — реформираше у неколико своје наче. **CRNOJEVIĆ** му границе и **CRNOJEVIĆ** опстанак Бога и бесмртност душе. По томе материјализам постаде савршени атеизам. Материјализам ми не смијемо сматрати као неку пролазну филозофску систему; јер она колико је филозовска, толико има и религиозни смјер, пошто он у себи концентрише све. ⁸⁾

Материјалисте држе само једину материју за вјечну и њој приписују сву силу и моћ; за душу веле да је она складно дјеловање живаца и мозга. Али с тијем одмах долазе у тјеснац и инконзеквентност, јер се материјом не дају доказати оне велике способности душе; за то они, као препредене софисте, сравањују човјека са музикалним ин-

струментом, па веле — како инструментат, који је састављен из материје, дава звукове и разне гласове, тако и душа човјечија. То је заиста смијешна ствар сравањивати живог човјека, биће, које има разум, слободну вољу и самосвијест, са мртвом материјом, коју је опет човјечија рука удесила да даје гласове и звук! Материјалистичка тврдња о души показује се неистинитом већ и тијем што душа не стоји у тијесној вези са тијелом. Ми ћемо наћи људи са свијем озлеђених тјелесно, али душа је опет здрава и на њој се не примићује ништа; и обратно, има људи душевно болеснијех, а тјелесно су са свијем здрави. Тјело почиње слабити већ око 30 година, а умне способности душе почињу давају се све до 60 година и даље. Када би била истина, што материјалисте тврде, онда би заједно са тијелом слабиле и способности душе; али то не стоји.

По материјалистичком начелу о души, може се одмах судити и о етици њиховог учења; јер по томе је човјек раван другој животињи, он нема никакве узвишеније цијељи, но као и животиња: живљети да једе и да се угоји, како би и он сам постао добра храна црвима, или којој другој животињи. Ето то је све, зашто је он створен, зашто живи, ради и мучи се. ⁹⁾ Код материјалиста субјективни

8) „Истина“ бр. 2. 1. 1885. страна 23.

9) Кабанис свео је доктрину материјализма на реченицу: „Les nerfs, voilà tout l'homme.“ (нерви су цијели човјек).

интерес покретач је свеколике радње човјечије: „Ми радимо само ради нас, чинимо оно што нашој природи у сваком случају одговара и на што нас спољне околности принуђавају“ — рекао је препредени материјалиста Бихнер, надовезујући још на то да је смијешно, кад би човјек чинио добро ради какве вјечне награде. ¹⁰⁾

Материјализам у своме зачетку налагао је да стојимо у лијепом одношају према ближњем, али само за то да нам ближњи напи не чине зла и неприлика. Но модерни материјализам избрисао је и ту тачку из свога програма, и материјалиста смије упропасти и хиљаду само да с њиховом пропасти користи себи. Објективне морале морала, која би била за њега, код њих нема; само позитивно државно право образује неку норму етике, казнећи неправду. То дакле долази са спољашњости, докима нема никакве унутрашње моралне обвезе за човјека — нема савјести. По томе човјек може чинити зла и безакоња само нека се чува полицајне власти, а на своју савјест нетреба ни да се осврће; код присталица материјализма она је угушена, и сваки материјалиста постаје роб својих страсти, те мора и душевно и тјелесно пропасти.

Код материјалиста не треба ни тражити искреног друштва и пријатељства, јер само љубав саставља друштва и чини прија-

тељство, а субјективни интерес све то руши и обара. То баш и јесте обиљежје нашега времена; јер данас је човјек примљен у свако друштво, и сваком се гради пријатељем само ако добро материјално стоји. Ако он материјално банкротира, сви га презру, сваком се клони и он остане сам — презрен од друштва а остављен од пријатеља. То је ужасна мана, која свако друштво, које је задахнуто материјалистичким идејама, води сигурној катастрофи. ¹¹⁾

То је у кратко, што смо рекли о материјализму. А сада треба рећи нешто и о социјализму, као другој болијести друштва, која још није ухватила тачан престога коријена код нас, као што је ухватио материјализам. У њему има проповједника, који се пријатељају, па и ако у малом броју.

Социјализам је стар као што је старо и друштво људско; али социјализам у данашњем облику, само мало умјеренији, води свој почетак из XIII. вијека. Његову клицу налазимо ми у роману: „Roman de la rose“ од Г. де Лори и Жана де Мени, (први умр'о 1260 а други 1318 год.) У томе роману читамо ми ове чудновате стихове:

„Nature n'est pas si sote
Qu' elle feist nestre Marate
Tant solement par Robichon,
Se l'entement i pichon,
Ne Robichon par Mariette,

¹¹⁾ Др. А. Штекл, написао је дивну расправу „Материјализам и морал“, која је прерађена у „Гласу Истине“ од г. 1885.

¹⁰⁾ „Материјализам и морал“ од др. Штекла.

Ne par Agnès, ne par Perrete;
Ains nous a fait, biau file n'en doutes,
Toutes par tous et tous par toutes,
Chascune par chascun commune,
Et chascun commun par chscune¹²⁾.

у тијем је ријечима сведена сва доктрина данашњег социјализма и комунизма, који приповједају ученици Сен Симона¹³⁾.

Материјализам и социјализам, битно се разликују; јер, докле је код материјализма субјективни интерес главни покретач цијеле радње човјечије, докле социјализам проповиједа потпуну једнакост међу људима у свему. Сан Симон, од кога социјализам води своје ближе поријекло, у својој религији: „le nouveau christianisme“, коју је он сам искомбинирао, хтео је да прави Христову религију, која знаје биће Бога, а тако исто вјерује и Христа, за које вели, да су њега послали да реформише друштво и цијело човјечанство; дочим материјалисте све то поричу. Али и модерни социјализам устаје против религије и хоће да је искорјени велећи за њу: „Религија упућује човјека на срећу на оном свијету, као накнаду за трпељиво сносијење биједа овога свијета, и ставља му у дужност да, са обзиром на онострано блаженство, трпељиво сноси биједе. Тијем она смета

12) Т. ј. природа није толико глупа да је нашу Марату створила само за Робишона, и Робишона опет само за Марју, ни за Ањесу па ни за Перету; једнако нас је створила све, немојте сумњати о томе, свакога за сваку, и сваку за свакога“.

13) Општа историја литературе од Др. Ј. Шера срп. превод Ст. Новаковића. Биоград 1872. књ. II. ст. 55.

човјеку да надвлада биједу и створи таку друштвену организацију, којом ће људи постићи земаљско благо; јер само оно једно има неке вриједности, дочим је блаженство онога свијета просто уображење. Религија дакле, није за род људски корисна, него управо штетна, и по томе мора пасти¹⁴⁾.

Дакле, као што се види, и модерни социјализам и материјализам, устају одлучно против религије и хоће да је оборе, дочим се у другом разлазе.

Судећи по социјалистичком начелу о једнакости међу људима, на први поглед могло би се мислити, да оно има племените вриједности; — али у ствари није тако, јер таква је ту логичност да подједнако ужива и онај лијенчина, који је дан ради (15) што се по цио дан сунта и онај вриједни тежак, који по цио дан ради најтеже послове и са знојем свога лица стече себи корицу хљеба, па и њу да подијели са онијем који само љењује? Социјализам би направио од човјека паразиту; а то не одговара достојанству човјека, јер човјек има љепшу и племенитију цијељ, него што му је социјализам опредјељује. Али није све зло социјализма ни у захтјевању потпуне једнакости међу људима, јер се из негирања опстанка религије, рађају још већа зла, пошто, гдје нема рели-

14) „Глас Истине“ г. 1884 бр. 20, стр. 158 и 159.

15) Лазарони су галијански лењивци, којих највише има око Напуља; они имају пословицу: „Dolce far niente“. т. ј. Слатко је ништа не радити.

гије, ту неможе бити ни моралности. Социјализам је у томе још дубље забраздио, него ли и материјализам; јер социјализам хоће да и оно мало брачне среће, што је човјек ужива у кругу своје породице, са свијем поремети, сматрајући тајну брака као излишну ствар и дозвољавајући потпуну слободу и мужу и жени у задовољењу тјелесних страсти са другим особама, као што је то јасно изражено у роману: „Roman de la rose“, који смо већ споменули.

Системизатор модерног социјализма Шарл Фури у своме дјелу „Слика новог домаћег реда“ (Tableau du nouvel ordre domestique) не сматра више брак за трајан и искључив (marriage permanent et exclusif) — него велики „брак“ данашњем друштву, који је једне гаранције, нити среће, коју супрузи не би могли наћи у случају потпуне слободе.“ Какву ту „слободу“ мисли Шарл Фури, јасно је казано у поменутом дјелу. Фури ту мисли „слободу“, по којој и муж и жена могу се раставити кад хоће, а тако исто опет и саставити, и стоји им на вољу мијењати више љубавница и љубавника. Тако социјалисте заљубљаше чврсте моралне темеље хришћанског брака, по коме човјек оставља оца и матер а приљенљује се жени, и од два тијела постаје једно. Полигамија и полиандрија су против хришћанског учења, и никакво хришћанско друштво не смије тога примити, јер то је

управо животињски, што не приличи човјеку, кога је Бог обдарио разумом и слободном вољом.

Код таквих установа модерног социјализма о браку, друштво, које је надахнуто тијем идејама, мора пропасти, јер није могуће да зграда без темеља може стојати узгор; она се мора срушити, као што и социјалисте морају пасти у бездану јаму тјелеснијех страсти.

Ове двије струје, материјализам и социјализам, са још неколико мањих начела атеистичког карактера, сачињавају западну културу. У тој култури нема ништа што би било у хришћанском духу, него је све антихришћанско, за то та култура руши и обара све оно што је хришћанско. —

Двије струје јесте поглавито Француска и Њемачка, а особито ова прва. У Француској се најприје заметнула клица материјализма, социјализма, натурализма и др. а звуци тога нашли су одзива у Њемачкој, и из те двије државе шире се даље, па, мало по мало, прелазе и на исток. За то имамо свједочанство у сликама Руса Верешчагина. Верешчагин је ученик западне реалистичке школе, па као така у својој слици: „Света породица“ вјерно је копирао Ренана и Штрауса. То нам је сигуран доказ, да западна култура тежи и исток покварити, као што је запад покварила; али ми мислимо да ће прије подлећи коначној ката-

строфи, него ли што ће јој то испастаи за руком.

Наша источна православна црква, схваћајући атеистичке тежње западне културе, покушава да се ограда од тога, и да живи правијем хришћанскијем животом. То није годило некијем људима, који би хтјели „у мутној води рибу ловити“, и нама наметнувши западну културу, а с њоме наметнути још и нешто више. За то ти људи рекоше, да је источна црква као „одсјечена грана“, која ће се у брзо осушити; још нам рекоше, да је наша црква далеко остала у просвјети иза западне. То је, наравно, речено из освете и са тијем се хоће, да се оцрни православна црква НАЦИОНАЛНА СВІЈЕТОМ.

Те грдње и потворе на православну цркву дале су повода Дру Хајлу, да чак из Америке пође на исток и види, колико има истине у тијем ријечима. Он је читаву једну зиму провео на истоку, и своје истраживање тамо објелоданио је у журналу: „The Foreign Church Review“ у свесци за децембар г. 1885 ¹⁶⁾. Ту Д.р Хајл вели да је „све лаж, што се на западу пише о источној цркви“, и упућује оне, који клеветају источну цркву, да сами оду на исток и виде, што се тамо ради. „Ја вам говорим — пише д.р Хајл — о ономе с чиме сам се упознао прошле зиме, коју сам провео на истоку, кад би ми вријеме дозвољавало, ја бих вам

читаве сахате говарио о животу тако званих „мртвих цркава“ на истоку“. То је довољно, па да се свако увјери, коме је стало до истине, да је оно све лаж и клевета, што се у западу о нама пише.

Мислећи да је доста о свему речено и ако укратко, завршујемо овај кратки чланак са ријечима св. апостола Павла: „Чувајте се, да вас ко не завара филозофијом и празном преваром по казивању људском, по живљењу свијета, а не по Христу“ ¹⁷⁾ „Пазите, стојте у вјери, мушки се држите и утврђујте се“ ¹⁸⁾

ЖИВИ ХРИШЋАНСКОГА ЖИВОТА

од Епископа Висариона.*)

(Чланци за народ)

ЂУРЂЕ СРНОЈЕВИЋ
рускога преводи Х.

I.

Гријеси чуства.

Извор гријеха постоји нарочито у души, а не у тијелу с његовијем чуствима. Неће ли душа да попусти грјешному искушењу, онда је никакови утисци од спољашњијех приједмета не ће навући на гријех. Сином воље,

18). Коринћ. I. п. 16, 13.

17). Колос. 2, 8.

*) Види „Просвјету“ св. II. Стр. 74. — Велвриједиј преводилац овако ће превести и све остале онамо означене књижице; и шта више, он их радо свеколике нами уступа, под јединијем увјетом, да се побринемо њих за наш народ такођер у књижицама објелоданити, што ћемо свесрдно унаастојат да у дјело приведемо, најдубље захвални племенитој одлуци тога врлога и велецијељенога нашега родољуба.

Уред.

16). „Церковный Вѣстникъ“ бр. 2. 1886. г.

уз помоћ благодати Божје, може она избјећи све спољашње поводе к гријеху и код неизбјежног сусретаја с грјешнијем искушењем с поља узвисити се над њим: она може гледајући не видјети, слушајући не чути, т. ј. не заносити се оним утисцима, који долазе до ње кроз вид и слух. С тога, приступајући, да промотримо гријехе чувства, имамо у виду не то, као да у чувствама постоји узрок гријеха, већ то, што се душа користи чувствама као оруђем гријеха, на зло их употребљује, или што их не употребљује према њихову опредјељењу. — Осим спољашњих чуства вида, слуха, ошпа, њуха и укуса — може дати повода гријеху и унутрашње чуство. Почмимо са резултатних чувствама.

Вид.

Важност вида у духовном животу врло је велика. Он је проводилац у душу добријех утисака из свијета видљивога. Кроз њега познаје душа наша чудеса премудрости, блакости и свемогућства Божијега, које се може видјети свуда на створењима (Рим. 1. 20). Открића у области природнијех наука јесу већим дијелом плод посматрања кроз чувство вида. Покретљиви утисци на душу обредâ богослужења, побожнога учешћа у томе вијерних, красоте храмова Божијих, долазе на душу кроз вид. Но њиме се доводе до душе и утисци грјеховни. Тако:

1) Гледањем се побуђују и отхрањују непоштене помисли,

чија се пријеступност може судити по ријечима Христовим: **Всякъ, иже воззритъ на жену, ко еже вождельти ея, уже любодѣйствова съ нею въ сердцѣ своемъ** (Мат. 5. 28.)

2) Кроз вид проницу у душу утисци од призора, који оцрњују душу. Такви призори бијаху у незнабошкој древности гладијаторске игре; а данас, призори таквога карактера, јесу: у Шпанији: бој биковâ, и код свију народа: шаљива хајка звјеради, што прелази и у саблазан, када хајкају са десет пасâ једну немоћну звијерку; — бесрамне позоришне представе, гдје играју утиске лунага лица женска, — ражљиве живе слике. Бестидне позоришне представе, које се чувају баш на нечисте склоности. У пошљедње вријеме удомише се не само у варошима, већ и у сеоским кућицама. Љети се селе велико-варошани изван града само за то, да проживе у слободи, далеко од грацке вике и прашине, да се надишу свјежега ваздуха, да се наужију призора, што им га пружа природа. Но непоштени подузетници, налазећи корист у развратности ближњијех, почеше заводити неморалне призоре у мјестима, гдје су највише настањени посједници, — и њихов рачун, да ће се они склонити на развратност, показао се сигурним. Посјетиоци тих призора нијесу само посједници, већ и они, који преко љета остају у граду. У доколици, излазе они нарочито

изван града не ради шетње, већ једино ради неморалнијех позоришнијех наслада, којих не налазе у то вријеме у граду. И с каквима бљутавима утисцима враћају се они кући! И колико од тога пропадне не само нежењенијех већ и ожењенијех, јер и једни и други, под упливом онога, што су видјели на бесрамним призорима, траже себи других, још прљавијих угодности.

3) Грјешни утисци вида находе се, на жалост, каткад на мјестима, која никако нијесу одређена за некорисне призоре. Тако, у саму св. цркву долазе неки не да учествују у богослужењу већ само да гледају на друге и на поредак богослужења. Они ће вам причовиједити, ко је био у цркви, како је био обучен, како су били обучени што су били обучени свештенослужитељи, јесу ли лијепо горјеле свијеће и т. д.; но зашитајте их, што је било читано у цркви из Јеванђеља и Апостола, о чему је била проповијед и т. д., — они вам не ће знати казати, јер нијесу ничега слушали, већ су само погледима блудили по цркви. И ево, гдје лежи, између осталог, узрок чудноватој појави; гдјекоји не пропусти ни једнога недјелнога и празничкога дана, а да не буде у цркви на литургији, а не прочита Символа вјере. Он може цијелу службу одстојати у цркви, но слушајући не чује, да у њој читају и поју, већ само звјерља којекуд, или бесвјестно гледа на чатаоце и појаче онда, док тај исти човјек

врло је добро научио неколико стотина свјетскијех пјесама једино по слуху. — О томе, шта се догађа у цркви за вријеме свадбе, тешко је говорити, црква у то вријеме претвара се у букавалном смислу у позорицу. Ријетки су, који долазе на свадбу у цркву, да стоје у њој побожно и да се моле за жениха и невјесту. Остали, већим дијелом, окренути леђима к олтару и светијем иконама, за све вријеме, док вјенчање траје, не скидају очију са брачника и својим пажљивим посматрањем свију њиховијех покрета, свију потанкости њихова одијела често их забављују, одузимају им оно религиозно осећање, које треба да чувају и преважне по њихов живот часове. — Слична непобожност се и при ношењу крстова (вѣ крастнихъ ходахъ). За литијом иду на хиљаде народа, но за што? Врло је мало богомољаца, а остали — само гледаоци. Гледају на литије, како се лепршају по зраку, на златне и сребрне украсе ликовѡ, што су на иконама изображени, али се никада не моле пред тим ликовима. А кад се поврате кући, они ће вам казати, колико је свештеника, ђакона и народа било код литије, како су се владали, јесу ли лијепо литије (барјаци) ношени, нијесу ли се накривљивале од вјетра или невјештине носилаца; — казаће вам и о разним другим догађајима, које су они видјели код литије, јер су само за то и присуствовали

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

DURĐE
CRNOJEVIĆ

ношењу литије, а никако за то, да својим учешћем у заједничкој (опћој) богомољи увеличају моћ и богоугодност њезину. Они неће да схвате, да се код литије морају понашати с таквом побожношћу као и у цркви. Јер шта је литија него црква, која се креће? Мало у којој цркви присуствује више од тисућу људи, но код литије буде их и до десет тисућа, и кад би свијех тијех десет тисућа једним срцем и једним устима шиљали Господу молитву, како би моћна била та молитва!

Да се избјегну небројени грјеси чувства вида, треба чувати душу од свега што је саблажњиво, што може унићи у њу кроз вид, не бацати погледе, одвраћати их од свега што је сујетно, на предмете и предмете не гледати с побожношћу, на видљиви свијет гледати с помислом на Творца. Очи су — прозори душе. Треба их брижљиво чувати, да се не провуку кроз њих тати и разбојници, — јер како се иначе могу назвати грјешни утиеси, који краду и пљачкају душу, у коју се увлаче кроз те прозоре?

Слух.

Чувство слуха јест велики дар Божиј. С њим стоји у тијесној свези дар говора, — без слуха не би било вјере у откриће Божије, јер вјера бива од проповиједања, а проповиједање ријечју Божијом (Римљ. 10, 17.) Слух је у опће главни проводилац образовања, који се више

употребљује него писмо, јер било је вријеме, кад је писмо сасвим непознато било, а људи се учили свему по слуху, па и сад има више неписменијех него писменијех. Но као што сваки дар, тако и дар слуха, људи или злоупотребљују или постаје оруђем грјеха, или се не употребљује према своме опредељењу.

1) Чувство слуха постаје оруђем грјеха, кад човјек више воли слушати празне и срамне разговоре и у опће гњиле ријечи. Има људи, који налазе у томе насладе. Они не трпе ријечи озбиљенијех, особито проповиједа; досадна им је шта неће да је кратка проповијед и, кад се иде суде против проповиједања, опће су неспособни да цијене у њима лијепе стране, — да се задовољни особито онда, кад се одговарају друштву људи, који прате вријеме у брбљању, срамотним досјеткама, у приповиједању прљавијех новости. Све ово, улазећи кроз слух у душу, оцрњује њу, привикава је на лакоумисленост, уноси у њу празнину, која се осјећа нарочито онда, кад човјек остаје на саму. Особито тешко грјешни онај, који налази задовољство у слушању погрднијех ријечи, у исмијевању вјере, црквенијех устанаова и лијепијех хришћанскијех обичаја. Он ће одговарати пред судом Божијим и за себе јер је крив, што је слушао блутаве ријечи, — и за ближњега, којег је ободравао да слуша његове гадне ријечи, а овај му одобравао, и изражавао задовољство,

мјесто да је зауставио дрскога говорника изобличењем његове дрскости. Дрскост тијех људи подржава се особито пажњом према њима. Они не би смјели ни отворити уста, кад не би налазили друштва, које је спремно да са задовољством прими зло сјеме, што га они сију. — Не мање тешко гријеше и они, који воле слушати гласове наперене против части ближњега, и слушају их са њеким злорађем, не пазећи ни најмање на то, што се ти гласови могу показати као клевета коју измислише зли људи и, прелазећи из уста у уста са разним дометцима и измјенама, могу понизити га пред друштвом, поткопати према њему повјерење људи, од којих он зависи, убити у њему ревност према роду, налити га у лијеност и у особи његовој одузети друштву корисна радника. У томе гријеху, у гријеху лакомисленог вјеровања свакоме слуху, криве су нарочито новине, које скупљају без испитивања сваке вијести и шта више не примају ни оправдања од онијех, који су писмено оклеветани. Шкоде части човјека усмене, ружне вијести, а вијести новинске још су штодљивије, јер се штампају и прештампавају, те тако разносе по цијеломе свијету.

2) Чувство слуха бива оруђем гријеха и код људих страстних према разњежујућим музикалним звуцима, особито према онима, који изражавају страст, — у вјештачкому пјевању. Штета такове страсти по-

казује се у томе, што ти људи не воле једноставнога црквенога појања, па ушљед тога или никакко не иду у цркву, или долазе само онда, кад су позвани пјевци. И од њих се већ не може чути: идем — да се помолим у храму Божијем, — већ: идем да чујем пјевце. Црква није за њих мјесто молитве, већ мјесто забаве. За њих није важан садржај црквенијех пјесама, већ пјевачки гласови, који пјевају, и што је сличније опери, тим је њима угодније. Код другијех опет показује се страст према гласовима више у грубој форми. Њима се допада не вјештачки црквенога појања или читања, већ једино снага гласа. Они обичавају присуствовати у онима црквама, гдје могу чути громозвучно читање Апостола Јеванђелија, и по свршетку читања излазе из цркве, и не мислећи, да, правећи од свештенога чина предмет забаве, падају у гријех светогрђа. — Како је грјешна страст слуха према нескромнијем пјесмама, које уносе у душу сјеме нечистоће, свакоме је јасно.

3) Постоји гријех слуха, који је својствен нарочито женскињама — а то је *прислушкивање*. По некад се употребљује једино из бескориснога љубопитства, из прости жеље да се сазнаду туђе околности; често се чини од њега гадна употреба, — оно, што се дознало прислушкивањем, приповиједа се као тајна другима па још изврнуто и са разним дометцима, а све на

штету ближњега. У сваком случају прислушкивање је — дјело непошито. — Женским особама, особито из простога народа, исто је тако својствено прислушкивање са сујевјерним циљеви-ма. Иду, на примјер на раскршће да прислушкују ²⁾ под туђе прозоре, провирују кроз кључаницу на црквеној паперти. У тима случајевима показује се не само незнање, већ и грубо незнабошко сујевјерје, које не бира средства, само да и против вољи Божијој дозна сакривену од нас будућу судбину.

4) Гријех се састоји не само у томе, да се, употребљујући слух, слуша оно, што не би требало, него и у томе, кад се не слуша оно, што треба. У тај гријех падају они који не маре да иду на богослужбенима и у најважнијим моментима, кад ђакон позива све на особиту пажњу узгласом: „вонмемъ,“ — пропуштају мимо уши у онђе све, што се у цркви поје, чита проповиједа, као да се све то чини ради стијена, а не ради људи. Каткад се пада у овај гријех и на исповиједи, кад служитељ ове тајне има да се бави са сваким посебице. Многи губи са свим из вида, да је он у тај мах онај, коме се суди. Ако падне под свјетски суд, — он мора добро пазити, шта га питају — при истрази, кад се судбено испитује његова кривица, кад се износе проти њему

ријечи, које га окривљују, а и оне, које му иду у прилог; а а на суду црквеном, на суду исповиједи, тај исти човјек по-наша се тако, као да се то њега ништа не тиче. Ако га, на примјер, свештеник запита ма шта, на све одговара: *грјешам сам*, несврћући се ни најмање на питања, тако да свештеник мора каткад по неколико пута поновити једно и исто питање, да добије правилан одговор. Каткад сâм свештеник прекида ред питања о грјесима наставом и убавјештавањем, а он тврди једно и исто: *грјешам сам*. Запиташи на исповиједи: како ти је било? — по неки одговара: *грјешам сам*. Па и за вријеме читања изрјешителне формуле, кад је грјешник дужан особито слушати, да усвоји себи дар благодати Божије, која му опрашта грјехе, — он мисли само о томе, како ће што прије отићи из цркве, — да треба доста труда и напора, да се приведе к потребному духовному расположењу да се побуди, да одбаци сваку споредну бригу.

Они, који злоупотребљују чувство слуха, који воле да чују оно, од чега треба да се одвраћају, нека се сјете, да је први грјех ушао у свијет путем слуха. Да није Ева чула ђаволскијех ријечи, не би било грјеха код људи. А они, који не слушају оно, што треба пажљиво слушати и примати за руководство, нека се сјете судбине савременика Нојевијех, који не послушаше овога проповједника

2) „Гдје је вика, или лавез, тамо је дјевојчина судбина, тамо пут води.“

правде, па су за то и кажњени потопом.

Опип.

Опипом зове се осјећање, које долази отуда, што се нашега тијела дотакне тврдо и мекано, тешко и лако, сухо и мокро, оштро и тупо, глатко и рапаво, топло и хладно. Здрави разум и наука васпитања захтијевају, да се тијело приучи на осјећаје сваке врсти, приучити га да подноси дотицаје непријатне, доводити га, да буде што је могуће неосјетљивији, на примјер, код промјене времена. Ко није приучен ни на што такова, ко је привикао живјети тако, да осјећа само оно, што тијелу годи, на примјер, мекано, топло, сухо, тај се назива разњезеним човјеком. А разњезеност је грѣх. Разњезени човјек избегава тешке послове. Данас има много сажалења достојнијех родитеља, који, васпитавајући дјецу своју разњезено, хватају се често и непоштенијех средстава, само да их ослободе од војничке дужности, — бојећи се, у осталом не без узрока, да не ће моћи поднијети строгаг војничкога живота. Разњезена домаћица — није добра домаћица; она стоји увијек у срамотној одвисности од служинчади, јер сама ни на што не доспијева, не зна ни за пивницу ни за кухињу. Имајући бијеле руке, она сматра све то за понижење и не само да гријеши у томе, само што се уклања од физичкијех радова, већ даје повода да и служинчад

у томе гријеши, — она њу обмањује, vara и за леђима ради, што хоће. Разњезени човјек не може бити прави хришћанин: хришћанска вјера тражи само-одречења, захтијева да се тијело покорава духу, јер смо ми дужни прослављати Бога не само душама, него и тјелесима, тјелесним подвизима побожности и човјекољубља. Разњезенога човјека оптерећава спољашња молитва, особито црквена. Научен одмарати своје тијело, њему је тешко стојати и клањати се код молитве, у цркви стоји сад на једној сад на другој ноzi, наслања се ма на што, или се наслања на зид и воли у цркви седјети, као раслабљени. Он не иде радо у цркву, јер се мора због тога на њеко вријеме растати са тјелесним одмором. Онда, кад други присуствују на свеноћном бдијењу, налази он за боље остати код куће, сједити у мирном наслоњачу и читати какву књигу или проводити вријеме у разговору са будаластим човјеком. Он не воли рано устајати на црквену молитву, јер се мора растати са меком постељом и домаћом топлотом, која се не налази у свакој цркви. Изгубивши енергију тјелесну, он губи и снагу душевну. Разњезено тијело слаби и дух: чама или чувство душевне празнине гони га, кад се нађе усамљен. Хришћански подвижници сматраху тјелесну његу непријатељем спасења, и с тога не даваху одмора своме тијелу ни за вријеме сна: они би лежали на камењу, на

циглама или на простим даскама. Многи од њих носиле грубе покајничке кошуље, метали на себе жељезне вериге, мучили тијело непрекидним радом.

Онип може бити провад-
 чем гријеха у душу и без обзира
 на разњеженост тијела. Говорим
 о гријеху нечистоће. Нечиста
 помисао бива често приметком
 несмотреног додира лица дру-
 гога спола, или, ако се приметно
 без тога додира, њиме се пове-
 ћава. Каткад се нечисти додир
 допушта под видом светога дјела.
 Тако, *христосовање* (целивање
 друг друга) у дане пасхе свето
 је дјело, као израз духовне
 радости и хришћанске љубави
 поводом великога празника; но
 многи се христосују само да
 због тијех духовних циљева,
 већ због чувственијех жеља да
 осјете пријатно, чувствено осје-
 ћање кад се дотакну лица дру-
 гога спола. То се може назвати
 светогрђем, које нас у неколико
 подсећа на гњусне обичаје ње-
 кијех расколника, који Христо-
 вом љубављу прикривају грубу
 похотљивост. Гријех нечистоће
 догађа се често и самоблудом.
 Тај гријех својствен је особито
 младим људима. Родитељи и
 васпитатељи морају опрезно па-
 зити на своју дјецу, и чувати
 их од тога у највећем ступњу
 гњуснога и по здравље шкод-
 ливога гријеха.

Вкус и Њух.

Чуство вкуса стоји у свези
 са храћењем. Осјећање течности
 јела и угодности пића дато је

за то, да знамо, што је за нас
 храниво, а што није. С тога,
 вкус нема сам по себи важности,
 већ само у одношају према
 храћењу, — он је средство за
 њега, а никако циљ. Но чу-
 ствени човјек често обраћа сред-
 ство у циљ. Он је, на примјер,
 сит, а ипак непрестано једе;
 он је толико пио, да већ не
 осјећа жеђи, па непрестано пије
 и преко потребе, а само за то,
 да се наужије угодног осјећања
 од пића. Црквенијем језиком
 назива се овај гријех *гортано-*
бъсе, т. ј. *страст у највишем*
степену да се задовољи грло, ор-
ган вкуса. Код кога се укорије-
 ни да та страст, тај се брине не о
 томе да буде сит и да не осјећа
 жеђи, већ о томе, да приметно и по-
 држи себи пријатно осјећање,
 да се од укуса отуда, а то
 је од укуса, проистиче
 неисцрпиво измишљање у припре-
 мању јела и пића, отуда лако-
 ство и прождрљивост; отуда на-
 вика на пијанство која је штетна
 по здравље, која раскопава кућу,
 растројава породични мир, непри-
 јатељ је чистоћи, водећи пијани-
 це на крају и дајући каткад по-
 вода да гријеше и друге особе, не
 само које су близике пијаници већ
 и које нијесу. Тако је једном дове-
 дена на суд жена, која је изгу-
 бивши стрпљење са мужем —
 пијаницом, убила га. Исто је
 тако пијанство било поводом
 другијех двају пријеступа: једна
 је особа учинила убиство, други
 су признали убијцу невиним,
 погавивши законе Божије и људ-
 ске, и опростивши једној крими-

налној пријеступници дадоше наду и другим пријеступницима. да не ће бити кажњени.

Воњ стоји у свези са дисањем. Он нам је дат за то, да се сачувамо од испарења, која су штетна за нас. Но човјек употребљује на зло и ово чувство. Он разњежује свој воњ преко-мјерним уживањем мирисавих течности, и цвијећа; он се окружује мирисавом атмосфером и навикне се на њу тако, да се гади од само мало неугодног воња, па долазио тај и од самих људи: он не иде у цркву, ако зна, да ће поред њега, који је обучен у суболску бунду, стојати људи, којих одијело, постављено са обојадисаним сукном, распростире на њега свим угодан воњ. Воњ је од мртва тијела ма и да би жег му покојника, које се почело растварати, и не учествује у црквеној молитви за њега. Он не посјећује болесника, не спушта се у земунице (полегушице) сиротињске, да им пружи помоћи и утјехе, — јер не налази у њиховим становима, оне угодно мирисаве атмосфере, на коју је навикао код своје куће. Страст за цвијећем, на које и у зимње доба троши огромне своте, врло је штетна, те се не одобрава ни с моралнога гледишта као и свака пожуа.

Има трава, коју људи страсно употребљују, тражећи у њој задовољства за воњ и вкус. Мислим на дуван. Употреба његова корисна је каткад, као замјена хљеба (на примјер,

војник у рату заглушује чувство глади пушењем), као средство за лијечење болести (сибирска куга), а и да себе у неколико раздражи, да у случају нужде, ноћу не заспе. Но човјек је учинио дуван предметом пожуе, која се никако не може невином назвати. „Није чудновато, што су људи пронашли нову врст глади, коју природа не познаваше, и нову врст жеће, на коју није ни мислила, навиком постадоше робови саме неприродне пожуе, и умножише број својих потреба, учинивши неопходним оно, што је излишно“ (Митроп. Филарет, Душенол. Чтење 1863, септемб. стр. 84.) И то је штетно и штетно! Излишно пимркање дувана за-тварају, најпослије, воњ и разорави орган његов. Страсно дуванијама досадна је црквена служба, а то за то, што не могу престојати у цркви ни један час, јер их мори жећа за пушењем.... Већи дно пожара посљедица су пушења.

Унутрашње чувство.

Кроз спољашња чувства долазе до наше душе утисци од спољашњијех предмета. Под опаз унутрашњег чувства потпада наша душа, њезине силе, склоности, недостатци. Дужност наша, особито у одношају према души, често се истиче у св. писму. „Вонми себъ, внемли себъ“, повтарао је често израиљцима древни пророк (Второз. 4, 9, 7, 12). „Себе искъшайте. Дѣло свое да искъша-

ет који ждо,“ вели св. апостол Христов (2 Кор. 13, 5; Гал. 6, 4). Себе искушавати или испитивати и пазити на своје унутрашње особито морално стање потребно је ради исправљања својих недостатака и ради напредовања у духовном савршенству. Као што се тјелесна болест може лијечити само онда, кад је суштина њезина добро позната и болеснику и лекару: тако и к лијечењу духовних недостатака може се приступити не иначе, него кад се унапријед сазна, у чему се они састоје. Као што се домаће господарство може водити правилно и успјешно само онда, кад господар добро зна, каквима средствима располаже, гдје шта има, — кад добрим оком мотри на своје владње и служинчад, — кад се сам види и зна нађе: тако исто и душа може добро господарити у својој области и не може иначе владати својима силама и радњом, него једино кроз строгу пажњу на саму себе. Кућа без надзора господарева клони се к пропасти; душа без буднога назора над свим, што се у њој збива, близу је погибељи. На жалост, самопажња, као што искуство показује, тежа је, него пажња над спољашњим предметима, или прешање утисака с поља. Гдјекоји зна све, што је изван њега, може вам казати, што се догађа у неизмјерној удаљености од нас на звјезданом пространству, што се налази у дубљини земаљској, или на дну морском, што се ради у овој или оној држави, али самога

себе не познаје, — не зна, иде ли он путем спасења, или не, каквијех има гријеха, како је велик ступањ њихове власти над њим и т. д. Ни о чем сличном он не зна, ни о чем сличном не може дати себи рачуна, јер не пази на сама себе, не вјежба унутрашњег чувства да позна своје унутрашње стање. То је за њега ствар необична и врло неугодна с тога, што је он научен да живи једнијем само спољашњијем утисцима, да мисли о јединијем само предметима, — предметима знања и радозналости, које може бити да је врло корисно за образовање, али, због недостатака самопажње, у моралном погледу некорисно је. Код некога долази двратност према самопажњи од страсти према свјетским предметима и задовољствама. Он само о њима мисли, душа му се бави само с њима, о њима и само о њима воли он говорити с другима, па за то је вријеме, кад се не бави с њима или се одмара, — њему врло досадно. Он није научен да остане усамљен, душа му је непрестано одсутна, мисао његова непрестано лети којекуда, и с тога, кад има нешто да ради, да себе забави, он се весели ма какову друштву, да не говори са самим собом и, ако не нађе пријатеља, хвата се прве књиге која му до руке дође, и тако му срцу одлане. А непријатељ спасења весели се тој расијаности. Он ју употреби у своју корист и господари над расијаном душом, колико хоће. Расијана душа је — као отворена, од домаћина остав-

љена, кућа: и звјер и лупеж налазе у њој угодности за се. Ђаво без запријеке сије у тој души своја сјемена, и она непримјетно расту у њој и загушују тако све добре насаде. Самопажњи стоји још више на путу самољубље. Оно је својствено свакоме, али је код некијех постало господујућим начелом живота и рада. Онај, који је свладан самољубљем, ако и сврати пажњу на своје унутрашње стање, не може га схватити и оцијенити правилно. Он или не опажа у себи ништа рђава, или опажене недостатке и гријехе сматра неважнима и на све могуће начине испричава их; напротив, важност добријех страна у свом моралном стању преузноси, ма какво дјело, које је он учинио, признаје за велико морално подвиг, макар га учинио и из жрџаве побуде, — на примјер, из тапштине, или због тога, да не заостане иза другијех, да не рекну, да су други бољи од њега, — премда би, чинећи добро једнима, он у исто вријеме циједио и раскућивао друге, — макар била побожност и страх божији далеко од њега. — Да се, дакле, привикне самопажњи, а тако исто на правилно и беспристрасно оцјењивање свога унутрашњег стања, треба да се сваки постара, да уклони све, што стоји на путу једному и другому, — т. ј. да уклони расијаност и самољубље. Расијаност се побјеђује сабраношћу, коју треба имати и онда, кад се пажња сврати на друге предмете и свјетска дјела, а особито у до-

колици, т. ј. за вријеме одмора а несмије се одбацити никако пред вечерњом молитвом и пред поласком на починак. Дивне поуке о томе налазе се у молитвама пред спавањем. — За самоиспитање корисно је привикавати се и на спољашњу самоћу, удалење од свјетскога шума и од свега, што га вуче на странпутицу. — Самољубље, као запрјеку беспристраному самоиспитању, уклонићемо, ако се навикнемо, да судимо о себи под руководством закона Божијега, ако будемо уз његову свјетлост посматрали наше душевно стање. Закон Божији јест — негодан судија наш. Његову судбу морамо се смјерно покори-ти. Бог самољубља ми би радо били попустљиви према нашим слабостима и гријесима, те би и тиме учине у нашем духовном животу називали свијетлима, на примјер: шкртост и тврдичност — паметном штедњом, гордост — уважањем своје особе, страст према чувственим насладама — невином забавом, анималну оданост према дјецу не бринећи се за њихов морални развитак — љубављу према њима, ниско удварање — хришћанском услужношћу, јарост — потребном строгаошћу и т. д. Али просуђујући наше душевно расположење и поступке по суду закона Божијега, увидићемо, да су они овдје познати под другијем именима, на примјер: Јеванђеље назива срдачном прељубом оно, што би други под упливом самољубља назвао само

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
SRNE I GORE
DURDE
CRNOJEVIC

невином симпатијом, или лако-мисленим изображењем, које се прашта. Да будемо беспристрасни у самоиспитању корисно је, да се стрпљиво саслуша суд другијех људи о нама, особито људи искуснијех у духовном животу. Не треба одбацити ни мњење о нама непријатеља нашијех за то, што и непријатељски суд о нама може имати основа у нама самијема. Људи, искусни у духовном животу, савјетују шта више свакоме, да се, при суђењу о себи, стави у положај непријатеља свога и запита себе: шта би рекао о овом или оном мом поступку, или помислу и душевном расположењу непријатељ мој? — Боље је бити строжији према себи, него сходљивији. „Аще бы комъ себе разсуждали, не быхомъ осуждени были“ (1. Кор. 11, 31.)

СТАРИНЕ.

Успенски манастир на Кому.

Малени овај манастирић *Ком*, налази се у Ријечној Нахији између Одринске горе, села Додоша и тврђаве Жабљака, под којим се налазе на западној страни *Јанчино бласто*, ће љети насељени Цеклињани лове обилату количину разноврсне рибе. Овај мали островчић изгледа са сваке стране издалека, као грудa земље шумом обраста у води, са лиснатим дрвџем, да се у њој клицуре и литице виђети не могу, те се свагда преко цијеле године зелени, покривен са ловориком, зелеником, смрдљиком и шпиковином, и кад путник возећи се блатом на *Ком* иде, предочава му се пуста непролазна шума, из које са

јужне стране провирује мала црквица задужбина Господара Зетскога *Стефана Црнојевића*, и неке зидине које су биле станови калуђера Комскијех.

Простор је овога острова са једнога до другог краја од воде уз брдо, и до воде низ брдо до 600 метара, о коме се по народном предању и данас живо вјерује, да ни један путник не смије из Кома ништа дома донијети, јер кад би ко, ма буд што из ове светиње одио такав не би знао из овога острова изаћи; те исто, и ако би коме, једући шипково зрно за колан (ће оружје носи) пануло: није могао из ове светиње изаћи, него се вада као луд окретао кроз густу шуму, пак се је морао пресвлагити док би зрно отпало и док би тај к чистој свијести дошао, да може из *Кома* отпутовати. Такођер доказују да и возач кад би гужбу за весла у *Ком* убави, никад нијесу били у стању о *Кома* да пријеходом окренути, већ су се окретали, а нигда нијесу могли отпловити, док не би убрану гужбу натрагу *Ком* повратили.

Ова предања и данас се код Цеклињана у највећој побожности вјерују, те сматрају *Ком* као неприкосновену светињу, у коју се Ријечка нахија на 15 августа као на *Успенску* свечаност сваке године скупља и своје прилоге даје; нахија, која се са својим религиозним осјећајем, као и са благољепношћу својијех цркава бројити може, међу најбоље Нахије у Црној Гори, што Цеклињанима на част служити може, као побожним синонима своје јуначке домовине.

Још за вријеме владе Господара *Стевана Црнојевића* са Зетом.¹⁾ сази-дан је овај манастир на *Ком*, док је тај Господар своју столицу имао у Жабљаку и док је Митрополија била на Врањини; али ипак по зидању исте цркvice види се да је он прити-

1) Династија Црнојевића почиње владати са Зетом од 1423, год. кад је на владу ступио Стеван Црнојевић, а свршила је са последњијем Максимо Црнојевићем 1516 године, те је са Зетом владала 93 године.

јешњен био од поплаве турске, која показује, да му је опасност пријетила: те је исту цркву од већ малу и са скривеницом (у зиду одјељак) оградно, и у тијем тешкијем околностима 1471 године умро, ће је у тој *Успенској* цркви на *Ком* и сохрањен.

У овој су црквици 4 гроба један од другога међу којима се разликује гробница Господара *Стевана Црнојевића*, која је покривена са мраморном углађеном црвеном плочом на којој стоји овај натпис: **† сѧ плоча деснота стѧпана коєкоде, даље се чисто прочитати не може, а изгледа да су писмена мѧлеша црњноєкикѧ,** која су писмена подијељена у четири редка.

На лијевој страни према гробу *Стефанову* стоји, друга плоча од бијелог камена са различним грамама изрезата, шаховим квадратима којијех се крајеви с десне и лијево стране један на други наслагају. Такођер средином ове плоче три су котура у виду вијенца са једва три квадрата повезати, а у средини стоје диснаге руже, које показују везност и љубав женскиње, која је сигурно прије свога мужа *Стефана Црнојевића* умрла, те при врху плоче стоји овај натпис: **сѧ плоча господиє Марє.**

Између ове двије плоче, налазе се и друга два гроба са плочама без натписа; те су сва четири гроба заузели сву ширину ове црквице *Стефана Црнојевића*.

Црква је широка 4, дугачка с олтаром 7, а висока 5 метара, сва од шупељавог меког камена (туфа) озидана, испод великих каменитих стијена на јужној страни островића *Кома*. Сва је изнутра насликана византиским стилном светитеља (а fresco) из догађаја старе и нове историје као и Морачка црква. Са десне стране од улазних врата изображен је Свети *Архистратиг Михаил* а с лијево Свети цар *Константин и Јелена*. Преко све цркве налазе се два зидна појаса те на једноме су насликани пророци а на другоме апостоли, а по небу од

свѧда црквенога „*распјашије*“ и „*снашије Христово*“, а низ свѧд на десно *Ваведєње* Свете *Богородице* у храм, и „*Умовєње*“ ногу. На самоме небу више врати *Христос* из млађега живота, а више иконостаса *Христос* из најетаријег живота.

Иконостас је ове цркве скоро израђен од наших умјетника браће *Ђиновскије* из Подгорице у коме се налазе двије престолне иконе *Христос* и *Богородица*. На дверима у десно „*Успеније*“, а на лијево Свети *Петар* чудотворац *Цетињски*. По врху ових икона, само је један ред светитеља стављен и то у четири иконе 12 *Апостола*, и *Тајна вечера*, а на врху темпла *расиєће Христово*.

У олтару такођер израђено је: „*Рождество Христово*“, *Гроб Христов*, *Тајна вечера*, и *Вазнесење* на небо. За светом трпезом налази се велики облик *Матере Божије*.

Опља је чело црквено, све иконе но са групама светитеља, који се једва распознати могу, али се види да је то радила вјешта кичица српскога умјетника онога времена.

Пред свак црквицом налазе се два ступца каменита од *туфа* (седре) израђена, који су такођер насликани били, са неким светитељима, али се од њих ништа познати не може, те који су служили за наслон крѧва за црквену припрату, а у новије вријеме на истим стубовима стављен је кров да могу долазећи путници у вријеме непогода склоништа наћи.

Пред црквицом налази се гробовиште и плоче које се једва дају проучити; и то у зиду од припрате пред црквом стоји овај надпис: **сѧ плоча игѧмана. Петонѧиѧа** и друга плоча: **Петронїє игѧманѧ.**

Црква је у таквоме стању да треба у будуће много већу пажњу на њу обратити, ако се жели да ова старина у животу остане, и да кости мученога владоца мирно почивају. —

Пред *Успенском* црквом налазе се три ћелије овога манастира, које

су од прастарих времена непријатељском руком опустошене и разрушене, и које у цијелости имају своје подруме, ће су испосници и богомољци ове свете обитељи живјели, што би се могло са малијем средствима поправити.

Ф. Радичевић.

КУЋЕ И КУЋЕВНИ НАМЈЕШТАЈИ У ЗЕТИ.

Докле су Зетом владали српски цареви, краљеви и књажеви, докле је њу српска рука закрпљавала, докле је она цвјетала у свему, као башта дивно уређена, коју посади вјешта рука, и у којој је марљиво радила газдинска рука. Тада је она била једна од првих српских области: дисала правим српским духом, унапређавала се у свим људским врлинама и успјевала у сваком цвијетњак, који се додиром његаје. Али од оног времена, од како јој би суђено потпасти под османлијске руке, обратио се њен ондашњи напредак у дуготрајни назадак. Зећани (православни Срби у Зети), потпанувши под турске руке, морали су: или избјећи из своје постојбине, а оставити све своје имање; или подносити зулум и јарам турски. Многи су и избјегли, али је већи дио остао на својим старим огњиштима, трпећи и подносећи насиље турско. За ово дуго вријеме робовања примали су Зећани многе обичаје од Турака, као и многе ријечи, које се могу често пута код њих у говору чути. Није чуда, јер и народна пословица вели: „у каквом си колу, онако мораш и пјевати.“ С пуним правом има им се признати то: што су за то предуго мукотрпно вријеме и у вријеме тог тешког искушења одржали своју праћедовску (православну) вјеру, коју су у сред насиља, у сред зулума, па и у оним часовима исповједили, кад им је клета крвничка рука забрањивала; а то се има приписати њиховом јуначком, одважном и спошљивом духу,

а особито њиним свештеницима, који су помоћу Божијом и својим енергичним духом — не жалећи главе за вјеру Христову — настављали народ у истој вјери, изводили га на прави пут, додајући му најугледније примјере побожности. — Турски обичаји јако су код њих упливисали и при грађењу кућа и распореду кућевних намјештаја.

Куће су им већином поземљуше, има их и на поду, али много мањи дио, саграђене су од камења и клака. Камење у неком дијелу кућа јест све сами облутак, којег се налази доста по цијелој равници Зецкој: великог и малог. Судаћи по облутцима, изгледа, да је некад текла равницом Зецком некаква велика вода као: Морача, Зета, Рибница и Цијевна, док су просјекле своје корито к скадарском Блату. Па за Цијевну се и зна, да је некад текла: сврћући од данашњег теча од Махале кроз Мојановиће, Гошаниће, Балабане, Бишћане к скадарском Блату, куда и данас тече поток у вријеме велике наводње. Међу ријечним облутцима налази се и разног камења као: црног, жутог, смеђег, зељавог, бијелог и друг, па и таквог, у кога је бијела средина опкољена црном, црвеном, жутом или друге боје површином на свим мјестима једнако дебелом. Нијесу све куће грађене од облутака, него много већи дио грађен је од великог камења, које је ломљено у оближњим кршевитим главичницама, као: у Српштанској главици, Вуковачкој гори или у Куриоцима. Они, који су били сиромашнији стањем, мјесто клака употребљавали су при грађењу неку земљу — бијелу земљу, — али је таквих врло малини дио; остале су грађене клаком, којег су набављали из Вуковаца, Понара, Подгорице, Љешкопоља, Куча, Пипера и из оближњих мјеста из Арбаније. Бијела земља за ову употребу врло мало вриједи сама без клака, али заиста у неким потребама може и послужити, као: за лијељење плотова, поравнити њом унутра кућу и др.

На висини од 2 метра и мање, до 2¹/₂ мет. унутрашња рука камена

од ребара поравњена је у водоравној линији а спољашња је награђена још од 1—5 стопа, које се зове „Нашћеница“. Према ширини куће сразмјерне су и листре с ластавицама. С једне листре на другу пружа се шљеме тополово; са шљеме се пружају врбови кључеви на нашћеницу, по којима су положене дрвене „жиле“ (жиле), а по жилама се налазе тигле. Испод кључева попречице с листре на листру постављена су са обје стране по два јака и дуга врбова дрвета, која зову пасови; на њих се ослањају кључеви. На обје унутрашње руке камења од зида с једног ребра на друго постављено је више врбовијех или тополовијех греда. Испод греда с листре на листру постављен је подебео табан од тополе или бријеста, на којег се опиру греде. Под табаном се налази 1—3 дебела дирека, који су доњим крајем ослоњени на земљу, а на њихов горњи крај ослања се табан. Готово са сваке греде и на три угла има ме и пасови са појединим употребним гредницама, које зову крпачи. То је све уређено, да средишњи остаци цијелом тегу на кући буду дирекци: тигле и камење по њима ослања се на кључеве, кључеве на пасове, пасови на кушаче, кушачи на греде, греде на табан, а табан на дирече. Има и таквих кућа, које су грађене од врбових кочева, па исплетене врбовијем прућем а озго покривене барном (позно сијено), плотови залијепљени бијелом земљом или постављени с поља барном.

Куће су им покривене, с малим изузетком, тиглама, по којима међу доста камења, да их вјетар не дигне. Врата се налазе готово код свију кућа са источне стране, која су висока од $1\frac{1}{2}$ — $1\frac{3}{4}$ метра, у ријетко више. У многим кућама, особито у оним, што су биле турске, саграђена је уз ребро мала собица, коју зову хајаш; а на многим, како оним, које су давно грађене, тако и на оним, које се сад граде, попуштан је кров са оне стране, куд су врата окренута, до $1\frac{1}{2}$ м., које зову тријем. Њега попуштају за

то, да не би киша засијевала у кућу. На многим је кућама такав тријем попуштан уздуж цијеле куће. Око многих кућа, које су биле турске, а око врло мало српскијех налази се авлија, или, како је они зову, *шомбор*, висока од 2—3 метра, са великим вратима и честим пушкарницама, које би им служиле за обрану од непријатеља. На кућама са малом изнимком нема никаквих отвора, куда би улазила свјетлост и ваздух се чистио, само унутра у зиду неке пањеге, које им служе за оставу ствари, а на ње којим има пођекоја пушкарница. Узроком тако малих или баш никаквих отвора у зиду у кућама је свагда мрачно, као у тикви.

Обично су све куће у Зети окренуте дистрама к сјеверу и к југу зато, што равницом зецком дува сјевер (вјетар) преко године око 50 дана, а остали сјеверна листра заклања од сјеверног вјетра а јужна од јужног, — тако да се кроз тога, да им вјетрови не додју кров с куће, будући јако дувају. Са врло малим изузетком све су куће биле или мање увалене у земљу, а остале су већином у уваленим (ниским) мјестима, ће би што мање биле изложене вјетровима. Због увалености кућа у земљу, проузрокује се у кућама велика земна влага, јер је површина подземне воде близу површини земље у кући, што проузрокује болијест, особито својим опадањем и растењем, које зависи од опадања и растења скадарског Блата или велике наводње. Особито је влажно зими у доњим селима зецким, т. ј. у онима, која су близу скадрског Блата, ће вода из блата често пута улази им у куће. Заиста из погледа на здравственост у том стању су њихове куће јадне и жалосне; јер, лећи на влагу, живјети у влаги, проузрокује поремећење здравља, крхљави тјелесни и душевни развитак и рану смрт. По хигијенским захтјевима морала би бити узвишенија површина подножја у кући од површине земне изван куће. Подножје у кући најбоље је од штица, али, ће тога не може бити због

сиромаштине, онда је добро набити земљу, па поравнити, али да буде узвишенија од спољне земље. У Зети има једна врста земље — бијела земља — која би добро послужила за тај посао. — Сва она вода, која падне на кућу и око ње у вријеме киша, зауставља се око исте куће, па полако и постепено пролази кроз земљу и зид, те овлажи јако и земљу у кући, а често и провре кроз зид, као извор. Бар се то може отклонити. За тај посао само трнокопица и мотика, па откопати околу куће опкопе према уваљености њеној у земљу, да се вода може у њих слијевати и другијем опкопом даље стећи.

Као у овом мјесту подножје земље у кући не треба оставити на истој висини са површином с пољне земље, јер вода усљед земљине шупљикавости пење се чак и дотле, него је треба што више уздићи изнад спољне земље, да бар буде што мања влага, јер од влаге произлазе подметлице и опасне болијести. Врло мале има кућа, које су бар лијено поравњене, него све брежуљци и брвине. Горњима се накупи вода, која се проспе или која улезе и без питања. Како та вода, тако и подземна влага одузима топлину како од ваздуха, тако и од чељади, што чини кућу студеном а чељад болесном. Ваздух је у таквим кућама свагда покварен и убитачан, јер нема довољно отвора, да се пречишћа и да се влага суши. Уваљеност кућа у земљу проистекла је из те наміјере, што су држали, па и сад држе, да им је топлије. Али се у томе варају; не само што им није топлије, него им је тим много студеније, него да је над земљом спољном узвишена. —

Унутра при сјеверној листри куће, или како они воде *при горњој* ложе ватру. Дрва им за ложење јесу већином врбова, која беру у луговима поред скадарског блата. Осим врбовим дрвима ложе и кочањинама од руметина и дувана, купинама и разним травинама. Дрва врбова су доста слаба за ватру, а ова посљедња још сла-

бија. Око ватре налази се по који *столовач* с наслопом или по која мала столица, а, ће нема тога, сједи се на стурама, исплетеним од *шутке* или *штуре*, чега се налази око скадарског Блата. При зиду им се налази један или више кревета, који су начињени уријетко од штица, него од кочева и прућа, а уздигнути од земље; околу кревета оплетен плот од прућа и неколико уздигнут изнад постеље, само остављена враташца, куда се може ући у њ, да се спава. Унутра у кревету *љеса*, по врх ње слама и сијено, по врх тога *пустина*, или је и нема; покривач је *губица*, изаткана од дебеле вунене пређе. У прикрајку се налазе бачве с вином и ракијом и бачве за мечење грожђа; доље се налазе *кашун* с мрсом; на тавану или *пешру*, који је оплетен од прућа или попођен штицама а при том доста низак, на њима се жито и оставе за жито. *Спавнице* и хаљине су са свим прометом многи их и немају. У хаљинама нијесу раскошни. Сиромашнија врста уријетко има љепшу прометну осим оне, што сваки дан кочи. Лебове пеку у *чрешуљима*, које се граде у Момишићима близу Подгорице, и које имају у пречнику готово $\frac{2}{3}$ метра, а при том су доста и дебеле. У овако великим чрешуљама, на онако слабирим дрвима, којима се служе, одвећ велике лебове испеку тако, да се уријетко може наћи љепшег и укуснијег леба (руметина), као у Зети. Трпезе (*софре*) су им ниске, сједи око ње на ниским столицама, једу ожимама дрвеним из судова дрвених или бакрених или земљаних; варе јела у судовима бакреним; пију вимо *красима* (врчевима), које добављају из Скадра, а ракију *ботуљама* уријетко чашицама.

Код неког дијела народа у истој кући, ће се пребива, живи им и стока, као: говеда, коњи, овце свиње и др. без никакве преграде, која би спречавала пролазак нечистоћи к њима. И ако има какве преграде, као незалијепљени плот, то опет не спречава смраду пут; али код многих нема ни тог

плота, него их држе без икакве преграде свезане у ћошку од куће. У таквим кућама: ће живи и стока и чељад у једно, ваздух је свагда покварен: нешто од дисања и издисања стоке а нешто од гноја, којег та стока остави. Сок од гноја уђе дубоко у земљу, те је ту ваздух покварен, смрдљив, нечист и нездрав и онда, кад није ту стока. Заиста је то жалосно живљење; удисати покварен ваздух шкоди здрављу и јако је убитачно по тјелесни па и душевни развитак. Онај, који у том живи, много мање, па готово ни мало не осјећа тај смрад и нечистоћу, па мисли, да му баш није ни шткодљиво; — али да знаду, колико им то штоди?! Таквим (нечистим) ваздухом не пречишћа се човјекова крв, него се квари; такви ваздух не уноси у нашу крв оне честице ваздуха, које крв кријепе, но оне, које крв штете, што, као и земна влага, проузрокује разне болијести, које се могу на њима у први мах познати, као: блудба, жљави тјелесни развитак и др.

Близу кућа налазе им се *ублове*, у које долази вода из *Цијевне* или *скадарског Блата*. У горњим селима вода за пиће је здравија, него у доњим, јер је у њима вода од р. Мораче или Цијевне. Ублове држе доста нечисто; близу њих неки избачају и гној (буниште) испод стоке; около многих је локвасто, ће се накупља нечистоћа, спљска, нечистоћа од стоке, која с њих пије, нечиста вода од прања хаљина и свака нечистоћа, која опане ту у близини његовој, па после нечиста вода, као и сок од буништа, пролазећи кроза земљу, уноси нездраве и нечисте частице у *убао*, које опет морају шити, чим се улегу и развију у њима опасне болијести. Требало би буниште избачати далеко изван села, да онај смрад од њега не дошире у село, јер је по здравље убитачан, а около убла земљу уздићи и тако уредити, да вода, која се проспе и свака нечистоћа далеко одвира од убла, да се не може сациједити у *убао*.

На чистоћу кућевну и свију у опште ствари у кући доста слабо пазе,

што се може приписати више њиховом незнању и немарности, него сиромаштву, јер се то готово подједнако налази како код сиромаша, тако и код богатијех. Из тога се могу изузети само они, који су у неколико познати са начином живота у старој Црној Гори. Не велим да само Зећани старосједиоци слабо пазе на чистоћу кућевну, него и сви насељеници, изузимајући неке, који су и приђе љубили чистоћу и у њој живјели, па је и сад љубе и подржавају, у колико им околности допуштају. Тако исто слабо пазе људи и на чистоћу ношава; али њихове жене (Зећанке) тако се чисто држе и тако чисте хаљине носе и на рад, да би рекао човјек: иду на свадбу или на пазар.

Андрија Јовићевић, учитељ.

НАРОДНО БЛАГО.

Народне приче.

(Из Загарача.)

ЂУРЂЕ CRNOJEVIĆ

Човјек и нехотице може добро чињети.

Био један човјек, који је имао, — што 'но ријеч: — „свапта доста!“ Не далеко од њега живио је у малоној, ниској појатници један убоги сиромаш, који, осим петоро луде, голе и гладне ћечиче и жене, немаше: нигда ништа. Овај богаташ — ка'но ти ко може — задовољаваше своје несите жеље и не осврћући се на томе, оће ли какав гријех учењети или кога потиснути, као што је обична ствар код таквих људи, који, грамзечи за земним благом, а не осврћући се на посљедице, сиротињу газе и муче. Јер да им све камење претвориш у злато и да им га дадеш — мало би им било! Сиромаш овај гледаше на његове поступке с чудом: „Ја никога и не погледах кривим оком! — радим — мучим се — и све за бадава, као да су преда мном ђаволе ноге, те на пријед нигда! А он чини што му срце жуди и, опет њему Бог сипље као из врше! Заиста, нећу се даће ни мучити овђе, но

идем у пуну гору, да не видим: кад ми ћеца почну умирати по туђим улицама од љуте глади и голотиње! — “ Тако је размишљао овај сиромаш и једне вечери, и не казавши ни жени, дући¹⁾ у планину главом без обзира. Тудијен-овудијен дође у једној великој пустињи, где немаше ни тике на грананама. Обрну се тамо-амо око себе, а бијаше велика помрчина, и угледа малену ватрицу, где се свјетлуцкаше, негде на далеко — Бог те пита: где! И упути се право к њој. Ишао је дуго, пута није ни било, а гора га раскубала, као ђаволи. На сто јада приспије:

— Добро вече! незаначе!

— Доб-ра-ти сре-ћа! још незаначији! Одговори му мали човјечуљак, који се мирно гријаше крај ватре у велику пећурину.

— А ко си ти? И оклен си?

— Ја пустињак! — рече старосједино у чуду.

— А ко си ти?!

— И ја тек мислих да одрам, — одговори му новајлија: Е, онда ћемо бити дружина! — Да лијепо!

— и сједне крај ватре и рефликује ко је, и што је наумио. Живљаху заједно — ка’но пустињаци — доста лијепо, хранећи се дивиним и разним коријењем. Једне вечери присније се новодошлом неко у сну и каже му, да је умр’о његов богати комшија и рече му, да пође да види у чем ће га закопати, па опет, да се поврати.

— Е, мој друже, ја ћу те оставити самог за кратко вријеме!

— Валан, бих рад био, да те и не виђех, јер ево 20 година да невиђех живе душе чељадинске, нако тицу више себе, па се бијаш ослободио, а сад — до душе не ћу се помамити — али...

— Ама, ево брата, само да видим како ће га закопати, па одма амо. Пође... кријући, довуче се до гроба, јер приспио бијаше таман на погреб, а и није га нико ни познао: ко ће познати гола и црна пустињака, али

је ко и на њега пазио. Накучи се више гроба: богаташ лежијаше у златној скрињи сав у свилу и у свиту, положи га у раку и затрпају земљом.

— Е, па што ће му боље бити тамо него ли мени, порад тога, што је богат; свила ће изагђити, а и која кошуља; но је она још и амо изагђила. Једино валан та је разлика: што ће први више на њ’ наћи меса, да благују за једну годину, а на мене не ће наћи нигда ништа, до голе суве чапре; и што је он амо уживао, а ја ћу тамо. — Тако је размишљао уз пут у које мисли и приспије код пећине, али пустињака — његова друга не бијаше нигде. Тражио га је дуго и дуго и гле: саме оглодане кости наиђе у једној дубодolini. Богме се мало препадне. — Мрче — сједне крај ватре и размишљаше о које чему. Наједанпут зачу се велика треска и пуцање испод пећине, као кад ударат по првим мјеховима гвозденим ковчезима, а на вратима пећине показаше велики јарац већи од коња, а на глави му велики засукани рогови, из којих му паде по земљи, о којима висаче по једна мала тиквица. Главом разману и роговима, а тиквицама заклелета; пошто се силно наду: стаде звека и треска по пећини, да би се човјек помамио. Пустињак се у први мах прилично препаде, но се брзо прибра и топло се мољаше у себи: „Света Богородице, помози ми, не пушти ме, да полудим!“

Пошто треска прекину, окрене се на десно и виђе малог човјека е бијелом брадом, где се мирно грије на маленој свјећици коју исправно бјеше преда се, и као да га не плашаше ова граја.

— Као, да се препаде, пријатељу! — Нијесам, брата, но оћаше бијес проклетити, да ме превласти, али ме не пушти Бог, који ме вазда чува — нека му је за славу и милост! — И пође пут њега, да му се приближи, ал’ гле: не стаде га, као на вјетар. Ово се овако догађало у три вечери, али сиромаш остаде сваки пут здрав. Трећи пут уставн се онај брадати код

1) „Дућити“ обестрвити се, управо као манит побјећи.

њега и сјутра дан крене да иде. — И ја ћу с' тобом, духовниче, јер више не остах овђе за живу главу! Духовник му не даваше нигда, ал' он приоуо за њ', као ђаво за крст. — Примит' ћу те, али ако ћеш ме све послушати, што ти будем заповиједио, јер сам ја велики грјешник, па чиним свака зла, већ ми није стало за душу! — Пустињака убодоше потоње ријечи и дуго се кањаше, најпосље се одлучи и пође с њим. Ишли су дуго и дуго кроз пустиње и тако наиђу на једну велику кућу, пандурицу, у којој бијаху стражари. — Иди — рече му духовник — такни у ону кућу претом и иди одма овамо! — Не бјеше још ни три корака отступио од куће, а гром пуче и сву је до темеља сруши... Пустињак се љуто кањаше, али што ће, — мора га слушати, што му гођ заповиједи. Кад стигоше у једној царевини чуше велико весеље, пјевање и пуцање топова. Казаше им да се родио цару син посље његовог. — Ајдемо, пустињаче, у јара! — рече Цар их угости и дочека, е већ како — као цар! Духовник иђаше из властог пјата, а пустињак, крај њега, из сребрног. „Овај мој пјат укради и сакриј у се!“ пришапну му духовник. Он тако и уради. По поноћи престаде пјевање. Свак поспа... „Иди, такни претом касмак од оне колијевке!“ пришапну духовник пустињаку, који се дигне и изврши заповијед. — — — Кад у јутро: дијете мртво! Неко плаче, неко кука, еле, колико бијаше синоћ пјевања и весеља, толико јутрос: јада и жалости. Они двојица пођу даље. Кад дођоше код једне велике воде, рећи ће духовник: „извади пјат и бачи га нек тоне да се нигда не поврати!“ Овај одма учини. Вода се сва засја као поправ од злата. Пустињак само у се пуцаше од јада и горко се кањаше, и већ би сам себи кидисао за учињене грјехове, па му већ дотужи и рећи ће духовнику, који мирно пред њим иђаше:

— Валад, духовниче већ превре преко капе, морам ти рећи: ево већ 30 година од како ни коме и не

помислих зла, а камо ли, да учињех, а од кад се с тобом састадох: изгубих и душу и тијело, а нијесам тако мислио да ће бити. Духовник се окрену пут њега, дотаче га претом до очих, а он на мах ослијепи. Бјеху дошли крај мора; духовник прође пред њим, а он сиромах, слијеп и јадан туцијаше по крај обале морске.

Пред сами мрак устави се калуђер-духовник поред обале и ископавши малену рупицу љускаше једном још мањом ожичипом морску воду у његову рупицу; у томе наиђе на њ' и слијепи пустињак: — Штò радиш, незнаниче? — Ајд' пролаз', Божји слијепче, што, ја теби да кажем, што радим! — Ал' вјере ти кажи ми — рад сам знати!

— Па ето, оћу да прелијем цијело море у једну моју рупицу!

— Валад си паметан! — Па зар немоћан је то учињети?!

— Како да није јадан не био, а догађени колико је море!

— Па колико ја то могу учињети — толико се мени и теби памет може сударити! — А јеси ли ти, духовниче, овиза се.

— Ја сам и прогледај! — Пустињак отвори оба ока. — А гле, ђе смо се станили: — Е, сад ме можеш слободно питати за све!

— Не смијем Бога ми, но ћеш ми опет очи извадити, па ми је боље ћутати!

— Али кад ти кажем: ништа се не бој! — Пустињак се ослободи, па ће: — Ко бјеше онај јарац и она граја и тантра?

— Бијес проклети, а у свакој његовој тиквици, које висаху о његовим длакама, имаде ђавоља вода, па кога превласти — као што оћаше тебе, — залије га њом и тај постане његов; а кое праведан, као ти, њега не може превласти нит' препанути!

— За што пуче гром у ону кућу чим је ја дотакох претом?!

— У њој бијаше 30 стражара, пут којих иђаше 130. људи, који ћаху сви погинути; дакле, није ли боље да погину 30 него 130 људи!

— За што украдох цару златни прјат — он нас угости, дочека и отпра-ти лијено и поштено, а ми га покра-досмо — заиста грјехота!

— Онај једини прјат цар је био стекао преваром и лукавством; он му ћаше све покућство отровати, па није ли боље, да само њега изгуби него све што има? — слободно јест!

— А да зашто, духовниче, осмртних царева јединца?! — и горко заплаче — мој ће грјех вапијати Богу, ја сам душу изгубио, за мене нема спасења! — једнаш.

— Он ћаше настати сусилац цар, велики злочинац и крвопија људ-ки, од којег би сва његова царевина страдала и најпосље погинула; па зар није ли боље да један погине — па био и цар него сва царевина! — Све је тако, духовниче, ја признајем да сам више добра учинио него ли зла! — и бијаше весео. — А сад с ове стопе иди у ону пећину из које пођосмо! — А како ћу наћи? — Како знаш, иди тражи и док је гођ не нађеш није се не за-стави, тако ти заповијести! — И томе ријечи добро и не чу, јер духовника несташе испред очих његових, као да га нигда ни видно не бјеше. — Није му спро-маху друге било, но опучи тудијен овудијен грдан и злочест и напане пе-ћину, уз пут размишљаше о својим дјелима говорећи: „човјек и нехотице може добро чинити!“ Проживи 7 година и посвети се... Ће можда се и данас налази под земљом. 1)

Ристо М. Поповић Учитељ.

Циганин и велики див.

Један циганин чувао цару козе, дође код њега див и занште му мли-јека, овај му даде, пошто се див на-

1) Из ове се приче види: како народ пре-ставља и замишља ђавола: јарац с великим роговима и с тиквицама о длакама у којима је ђавоља вода, с којом залију онога, кога превласте, али ко је праведан — њега не могу премамити.

Р. М. П.

срка рекне циганину: „хајде да бацамо топуз на више да видимо ко ће боље.“ Еламо рекне циганин: — Див дохва-ти и баци га у висинске висине. Кад се топуз врати узме га циганин и ре-кне диву: „гледај на више добро; јер ћу га бацити, да се не види.“ — Див погледа на више а циганин сакрије топуз пода се. Пошто замахне празном руком; „виђе ли га“ — рече диву? — „Не — одговори иједко див, — но хајдемо рече у дрва, да видимо ко ће више донијети.“ Пошто пођу у гору, див извали једну велику букву из корјења и завргне је преко рамена да је носи, обрну се да види колико ће дићи циганин, кад ли циганин узео клупко конца, те с њиме околива ве-лике јеле и борове. — „А што хоћеш“ — рече див? — „Хоћу ову гору сву из једанпут, да дигнем — одгово-ри циганин, — не могу сваки дан у дрва дозвучи.“ — Видећи то див, баци своје дрво и једну се натраг кући, и смис-ли да у њега је циганина, који се злу доседе. У вече, пошто легну по-крај огња, извуче се циганин полако из шатора под свога покривача, и пре-мисли да се на мјесту ће је лежао постави једну велику трупину. Око поноћи дигне се див, и топузом поче да бије трупину на мјесту ће је цига-нин лежао, и удари три пута мислећи већ да га је смлатио, и легне. У јутро пошто устану, дигне се и циганин и почне покрај огња трљати очи. — „Јеси ли што чуо ноћас?“ — рекне му див. — „Нијесам баш ништа одговори му циганин, двије три бухе око поноћи ка' да ме изједоше.“ Див, разљућен дубоко уздахне, од којег уздаха скочи циганин на више као перо. „А што хоћеш сада?“ — рече му див — „Хоћу да узмем ово шљеме с ове куће и да те са њим испреби-јам, колико могу махати.“ — Онда див, кад виђе и то чудо побјеске, ни једна га вјера већ уставити нећаше, и тако се циганин курталише дива за навијек од којег је на толики белав био.

Лука Јововић, учитељ.

Загонетке.

(Из Зубаца.)

77) Међед лежи у лужину, ја сам грдан у дружину; (леб.)

78) Имам једну кулу нигдје јој врата; (кора јајеша.)

79) Бијела са четири ока; (ковчица.)

80) Вукотићи вучу, сјекотићи сијечу, сам баца праћа; (језик, усне и зуби.) (Ми смо је чули овако: „Вукотићи вучу; сјекотићи сијеку: сам баћа превраћа.“ Уред.)

81) Манита кучка у гору лаје, у вече дома дође; (сјекира.)

82) Одтуд фата, одтуд фата, међу њима сандивата дијете; (Круг.)

83) Имам једну цркву пуну црвенијех ангелића, а ниге ми врати нема; (диња.) — (Да није шипак? Ур)

84) У реџепа два џепа, у мамута два фута, у идије двије змије; (нос, очи, уста.)

85) Шарена мачка све свијет окрља — (обилази) (облику);

86) Обриван делија на сламу лежи; (јаје.)

87) У моје тете курјук до пете; (реп од краве.)

88) Скочи овца преко триста и три коца; (коса.)

89) Рукачица на крај пута кипи; (мравињак.)

90) Ћук ћука на врх кука, куку њему до Бога, све је поље позоба, још да има би зоба; (млим.)

91) Пуна јама загонита листа; (кутус.)

92) Букулица у шкрапицу; (миш.)

93) Ваљале се ваљанице кроз свачије пољанице; (пирганице.)

94) Шарка лежи под плот, дође вода под плот, диже шарку на плот; (пчела.)

95) Полеће пато, долеће пато, донесе пато три вера злато; (пчела.)

96) Шарена мачка све село обићује; (букар.)

97) Црвен поје по путућу; оса са лијеп ли сам ја; (кокош.)

98) Ти боље ја боље сретосмо се на чп поље; (пас.)

99) Нешто мало свијет накићује; (шгла.)

100) Црно, мало цара преврћаше; (буха) (Каже се и: „Нешто црно малено, сву ноћ цара варало.“ — Уред.)

101) Софа сједи Софи-граду; (реша.)

102) Пада на драчу не гребе се, пада на камен не бије се, пада у море не дави се; (сунце.)

103) У вече скозно, а у јутро јалово; (постеља.)

104) Ур-баба пољем иде, ур-баба у сну ло(в)ји; (жаба.)

105) Ур-баба пољем иде ур-бабу бичем бије, шени боље јадна баба, е ти ћеца умријеше; (чобан и овца.)

106) На столац сједи, за реп се држи, а на главу гори; (кандило.)

107) Пољем иде лаврља, за њом трчи почупиле, ту се ћаху почупати, не даде павитез; (коза, вул, пас.)

108) Мање од дуба, а веће (јаче) од дуба; (сјекира.)

109) Црна боца уз пазар иде, сви је турци у лице љубе; (црна шипа ракије.)

110) Из уста ти змија виси, и сви ветрић благо мени; (кобасица.)

111) Пред кућом ти старац чуцн, од зиме се јадан гучи, глава му је сва од сламе, а дроб од прUTOва, а у дробу свеџерави; (кошар и жишо.)

112) По дневи испод земље иде, по ноћи о клинцу виси; (љемеш.)

113) Црвено је, а бијелу крв маша; (трешња.)

114) Што у мене, што у тебе, што у зрно шенице, што у црне галице, што у суве палице; (срце.)

115) Четири ноге има, трбух бијел, главу црвену; (куќа.)

116) Колачић у међу, црвено низ међу; (змија, грожђе.)

117) Трпета па не испаде ништа; (глас.)¹⁾

Приближежи Р. М. Поповић.

1) Истина, неке су од ових загонетака објелодањене, али се омет разликују од њих, по томе, што су другијем ријечима казане или у другачем облику.

ЛИСТАК.

БИЈЕШКЕ ЦРКВЕНЕ.

Приложници црквама. — Браћа *Вулескићи*, *Голуб* и *Радисав* из Трешњева у Васојевићима, приложише Икону Светога *Саве*, Архиепископа Српскога храму Светога *Архистратига Михаила* на Ђважевцу, за душу својих родитеља *Ђеке* и *Дмитре*. Бог да их прости!

Ивана Икина Дабчевића приложила је један „*полијелеј*“ (цвијет) од шест свијећа храму Светога *Николе* у село *Врањину*.

Анђуша Јокова Кракача приложила је истој цркви два велика воштана дублијера на свијетњацима пред иконостас.

Стане Савова Буковића за украсу цркве *Св. Николе* у село *Врањину*, направила је велику *Кривошвијезду*, да се на предњој страни цркве више врата о њеном трошку у зиду стави.

КЊИЖЕВНОСТ.

Примили смо сљедеће књиге и брошурице:

О Св. Јовану Владимиру, исторично књижевна цртица. Написао *Димитрије Руварац* парох земунски. (Прештампано из „Новог Времена“ за 1892. год. У Земуну штампарија *Симе Пајића*. — Писац ове књижице морао је велики труд положити док је са онакијем препохвалним критериумом растумачио, разбистрио и објаснио, оне три тачке, које је себи задао у тој расправи; а поименице: I. „*Кад и како је дошао св. Јован Владимир у Србљак?*“ II. „*О житијама св. Јована Владимира,*“ и III. „*Историја о св. Јовану Владимиру.*“ — Све је то исцрпљено и доказано научном и танком критиком и историчком истином. — Писац је ово своје дјелце посветио „*Сени својих милих родите-*

ља Василија и Јулијане,“ поводом навршене 50-е године свога живота. — Да Бог прости душе писчевијех милијех родитеља; а буди слава њиховом велевриједном сину, који тако зналачки обогаћује српску књижевност! —

О натписима у Озренској цркви и о живописцу попу Страхињи. Приопћио *Иларион Руварац* Архимандрит. Сарајево. Земаљска штампарија 1892. — Ову научну расправу врједнога и велеученога Архимандрита, објелоданио је најпре „*Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини,*“ (Година 1892, књига IV.) па је отуд и у посебну брошурицу прештампана. — И у овој, као и у свакој другој расправи свавнога писца: огледа се писчеве добро оштроумље и свестрана културна образованост, којом се он толико разликује у свакој својој историчко-критичкој радњи.

Ваштајевни радови Нићифора Дучића Архимандрита. Књига 3. с прилогом једне карте. У Биограду, штампано у држ. штапарији 1893. Купује се за 2 динара, или 1 фор. — Књига је јаснијем и лијевијем српским језиком писана, и допире својом компилацијом о Црној Гори до године 1868. У колико се тиче тачности ствари и казивања, која се у њој излажу, остављамо суд надлежнијему перу и пространијему мјесту, но што је наш скромни „*листак.*“ — Али ћемо и пак примјетити једну неистинитост, коју је прибиљежио г. Архимандрит у одломку 7. „*Просвјета,*“ гдје је говор (стр. 106) како је врједни педагог *Милан Костић* у спору са *Рајевским* протопресвитером руским у Бечу, „*програма саставио и богословију уредио.*“ Истина је да је *Рајевски* у спору са ваљда с *Костићем*, или и сам, како му се је боље свиђало, саставио „*шташун*“ за цетињску богословију 1869. год.; — али је *Њаз Никола* и пак послао у Беч

тадашњега свог дворског секретара протојереја *Јована Сундечића*, да заједно са протом *Рајевским* прегледа тај *штату* и да у истоме учини сваку измјену, коју би за добро нашао. Штатут Рајевским састављен, није се освртао на више и више прилика у Црној Гори; но је био склопљен, као да би се тичало њеког богословског факултета на каквом свеучилишту. Књажев секретар пође у Беч и предложи многе модификације, које протом вишом страном усвоји; али Књазу пошаше и опет свој *штату* без икакве модификације. Кад Књаз то виђе; а он онда преда *штату* својем секретару, уобластивши га, да нови *штату* по својој вољи и знању састави. — Овај наново израђени *штату* спроведен је за тим Св. Синоду у Петроград, који га је одобрио са врло малим примјетбама, које пак, тадашњи руски консул у Дубровнику г. *Јонин*, наставши да и опет нијесу према приликама у Црној Гори, није их Књазу ни прихватио, него му споменути *штату* Сундечићев спровео, као у свему Синоду одобрен. Тако исто није „управитељ по одобрењу књажевом позвао два врсна учитеља из Далмације: *Михаила Мршића* и *Божа Новаковића*,” него су она обојица још дошла на Цетиње у октобру 1864 истовременом са својим бившим учитељем у Задарској семинарији *Ј. Сундечићем*, који је тад дошао у Црну Гору на позив књажев, да уз књаза буде секретаром. Па и *Спиро Ковачевић*, који је кашње постао назорником основнијех црногорскијех школа, дошао је у Црну Гору кроз препоруку и настојање Сундечићево. —

Властела Хумска на натпису у Величанина. Приписао **Конст. Јиричек** универзитарски професор у Прагу. Сарајево. Земаљска штампарија 1892. — И ова је учевна расправа славно познатог чешког учењака посебни отисак из „*Гласника земаљског Музеја у Босни и Херцеговини.*“ (Година 1892. књ. IV.) Писана је ћирилицом; а довољно је само знати ко је њу писао,

па остати у савршеном освједочењу, да је извршено исцрпљена и израђена.

Жена као домаћица, супруга и мати. У Новом Саду, издавачка књижеварица и штампарија *А. Пајевића* 1893. Цијена 20 новчића, у 24 прељепно штампане странице у средњој 8. ни. — Ову је бесједу говорио свештеник **Ђуро Страјић** на забави „*Доброшворне задруге сентомашких Српкиња*,” 6 фебруара 1893 у Сентомашу. — Она је пуна лијепојех мисли; пуна зрели савјета и пуна извршене поуке домаћицама, супругама и матерама; те је њима најтоплије препоручујем: пошто ће им бити од више користи но читава гомила којекввијех романа и беспосличнијех фиљетона.

Ljetopis Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1892. (Sedmi svezak.) U Zagrebu 1892. Књига Југославенске Академије (Dio 7. i 8. izdavačice.) —

Важна је особито ова књига за свакога, који би се желио поближе и тачно упознати с радом и стањем вишњепомежане славне Академије.

Важнији свјдѣнија но рускому правописању. Част I, II и III. Саставио **Долибский**. С. Петербург. Типографија Ю. Штауфа, Кузечный п., д. Н.о 18. 1892. Цијне за три части без переплата 45 коп. — Ово је дјело одобрено „ученим Комитетом Мин. Народнаго Просвѣщенія кь употребленію въ старшихъ классахъ городскихъ училищъ.“ — Препоручујемо ову књигу свакоме, који љуби руски језик, данас толико распрострањен и пребогат својом литературом; тако, да је права срамота сваком Словјанину, који спада у број интеллигентнијех људи, а да не зна барем у толико руски језик, да може читати и разумјети бујне производе руске књижевности.

Бесѣда врача о Холерѣ. Н. П. Черепина. Бесплатное приложение кь Церковнымъ Вѣдомостямъ. Санкт-петербургъ. Синодальная типографија 1892. — Вриједило би ову брошурицу и на српски језик превести. —

Осим замијена, које смо побиле-
жили у V-ој свесци „*Просвјете*“, до-
били смо из Ћикаго (Chicago) у Аме-
рици први број новог листа под насло-
вом „*Mjera*.“ *List za satiru, krivo ispa-
vljati, izlazibe slušaju*. Odgovorni urednik
Mato Lučić 132. Lake St. Сваки број
западати ће за оне који се писмено
не пријаве по 25 центима; па ако се
осигура трошак за издавање, онда ће
овај лист редовито излазити по један
пут на недељу. — У програму између
осталога вели се: „pošto u politici nećemo
„se baviti originalnošću niti istraživati
„tudje misli, već ćemo citirati činjenice
„i odbijati svaki napadaj na srpsku misao,
„a mi nećemo nikoga napadati već samo
„odnosne, pak taj se nazivao i Srbinom,
„kada bi protiv braće radio.“ А мало
даље каже: „U nekoliko držat ćemo
„se „*Napretkova*“ programa, ali mi ne-
„ćemo štedjeti nikoga. „Svakome svoje.“
— Све је то лијепо, браћо, но погла-
вито је да се барем тамо не доведе
слога између Срба и Хрвата. Гледајте
шта се и како овамо код нас чини,
па немојте ви у далеком Црној Гори
том стазом ударити; пошто из наше
узајамне неслоге, не може но грдно
зло проистећи по нас једне и друге! —

Примили смо још у замјену Сло-
вачки политички лист „*Narodnie No-
viny*.“ Излази у „*Turč. Sv. Martine*“
три пут на недељу. Цијена му је за
иностранство 15 фор. на год. Уред-
ник је *Amro Pieter*. Живила браћа
Словаци и оживотворили своју Сло-
вачку народност!

Друге књижевне вијести. —
Као што јавља „Глас Црногорца“ бр.
9. Госп. Пав. А. Ровински довршио
је другу књигу свог дјела о Црној
Гори. Етнографски је дио много већи
од првога дијела, и већ је ту књигу
послао писац у Петроград да се штампа.

Књижара *Алексе Ј. Јовановића*
у Крагујевцу, растурила је „*Позив на
прешиласти новејег књижа*“: „I на **Ме-
тодику** школске дисциплине с обзиром
на хигијенска и психолошка начела
од **Јосифа В. Стојановића** предавача;

и II. на књигу професора **В. Ђадова**
„*Васпитање и настава*“, са шестог
руског издања превео **Јосиф В. Сто-
јановић**. — Цијена је једној и дру-
гој књизи за претплатнике 1.20 ди-
нара, а за непретплатнике 1.50 дина-
ра. — Ове се књиге саме собом пре-
поручују професорима и учитељима
уопће.

Мјесто бившега уредника „*Гласни-
ка православне далматинско-истријан-
ске епархије*“, покојнога **Стевана**
Кнежевића, предузео је уређивање
истога листа у Задру јереј **Ђорђе**
Поповић.

РАЗНЕ БИЈЕШКЕ.

Част за част. — Недавно
ми писао пријатељ из Лондона,
Чедо Мијатовић; па,
из осталога, споменувши ка-
ко је крунисани (laureato) ин-
јесник *Алфред Тенисон*
соју заноситу „О-
ду“ Црногорцима: изјављује сво-
ју жељу, да бих и ја, као Цр-
ногорац по поданству, положио
сада један пјеснички вијенац на
гроб истоме *Тенисону*.

Одговорим одма пријатељу
и замолим га, да ми пошаље
споменуто Тенисонову пјесму у
српскоме пријеводу и у ориги-
налу. Он ни часа не почаси,
него ми то обоје одмах отпреми
велећи ми у писму: „Прилажем
„вам Тенисонову оду Црногор-
„цима у оригиналу и у преводу.
„Тенисон је најмузичнији ен-
„глески песник овога века, и
„његов спев „*вitezовима округло-
„га стола*“ пун је неоцењивих
„лепота. То што је узор-вitezо-
„ва свога народа, песник „*Иди-*

„ла о краљу“ (Idyllo of the king), „пјевао и оду црногорским ви- „тезовима: даје овој два пута „већи углед . . .“

Ево у речимичном пријеводу тога Тенисонова „Сонета“, којег ми је исти пријатељ *Мијашовић* превео и послао:

— „Издигли су се у висину
„на којој њихов царски орао
„једри, — Држаху веру своју,
„и слободу своју на висини, —
„Чистог срца, живећ сиромашки,
„дивљачно оружани и дан и ноћ,
„— Насупрот Турчину; кајега
„упад нигде непокушава да се
„пужа — Уз стрмените кланце,
„а да му се нога не оклизне, —
„Те црвен од крви полумесећ
„посрће назад из Црне Горе,
„пред њихових неустрашивих ка-
„тина, хиљаде (Турка) о по-
„срамљеним лицем бегају низ
„стење и кроз палисаде. — О
„најмањи међу народима! Суро-
„вих, стена престоле — Слободе!
„Јунаци што сузбијате рој —
„Турскога Излама за пет стотина
„година. — Велика Црна Гора!
„Никад од над твоји — Црни
„висови привлаче облак и разби-
„јају буру — Јуначнији горштаци
„нису духом дисали“¹⁾

А сад додајем овде и ори- гинални Сонет Тенисонов. који је био објелодањен у Лондон- ском часопису „The Nineteenth Century“ за мај 1877.

1) Довнао сам да је овај Тенисонов „Сонет“ Црногорцима, превео у лепе српске стихове наш вриједни и прослављени Србо (Љубо Ненадовић); али мени није до руку долазио тај Србов пријевод.

Montenegro.

A Sonnet by Alfred Tennyson, Poet Laureate.

They rose to where their sovran eagle sails
They kept their faith, their freedom, on the height,
Chaste, frugal, savage, arid by day and night
Against the Turk; whose inroad nowhere scales
Their headlong passes, but his foot-step fails,
And red with blood the brecent reels from fight,
Before their dauntless hundreds, in prone flight
By thousands down the crags and thro the pales.
O smallest among peoples! rough rock — throne
Of freedom! warriors beating back the swarm
Of Turkish Islam for five hundred years.
Great Tzernagora! never since thine own
Black ridges drew the cloud and brake the storm
Was breathed a race of mightier mountaineers.

Alfred Tennyson.

И доиста Тенисон је овиме *Сонетом* уздигао високо Црну Гору и њезине неустрашиве бор- це, који су се пунијех пет сто- година с турчином клали, и сажали премили свој *сурови- јет свијена* пријесто слободе. О- његова неизнуђена пошта указа- на Црној Гори: заиста удвоја- ва њезину славу и углед пред црну турчину свијетом; пошто је Тенисон пјесник свијецкога гла- са; а међутијем Инглец, који се ничим поткупити није могао, да такав Славоспјев сплете: **најма- њему трону слободе међу народима;** а и пак да му ускликне: „**Ве- лика Црна Гора!** . . .“ Зато сам се ја, — Црногорац по души и срцу, — свесрдно одазвао при- јатељевој жељи, и положио, у знак живе и предубоко осје- ћене харности, великоме и неу- мрломе пјеснику овај

Вијенац на гроб

Окруњеноме Пјеснику

АЛФРЕДУ ТЕНИСОНУ

Силео Ј. Сундечић.

Велик пјесник високо се диже;
Лети небом као орб сиви:
Па с висине сунашћу најближе

Витештву се Црне Горе дйви,

Што слободу покрај вјере њиви,

Што пред силом варварском не лиже,

Што сирачки чиста срца живи,

Тё до славе замашите стиге. —

Он те, Горо, још Великом гласи,

Оштра стјења ма најмањи да си

Трон слободе међу народима:

„Нјесу — кличе — храбрији горшитаџи

„Још дисали, — откад се облаци

„О твојима прште висовима!..“

Тврда Горо!.. тај великан врли,

Што те вину изнад сваког трона:

Тенисон је; — пјесник неумрли:

Веља слава гордог Албиона...

Њега сада хладна рака грли;

Но зајано не може ни она,

Док је свјета, свалит у прах прли

Успомену дива Тенисона.

Дё се, Горо, и ти духом њиви

Океан к силној владавини:

Харном душом пјани на тј раку;

Клики кликом: „Костима пјесника

„Духовита, умна и велика

„Боже подај сродну земљу лаку!..“

„Подај Боже!.. и покрени груди

„Пјесникова зорна завичаја:

„Нека позна да и други људи

„Љубе грѹду свог рођеног раја;

„Тё нек буде пријазније људи

„Спрам Словенства и словенског краја,

„Ка судбу сретнију им жди

„Пуну сваког народнога сјаја!..

„Тенисоне!.. ох! из гроба тога

„Кавај својим, — да Словенство цјене,

„Као што си ти цјенио мене!..

„Словенство је срца пламеного,

„И у воду и у ватру срђе;

„Да ли вјеру: — вјером не обрђе...“

Ботор. У половини марта 1893.

Четиристогодишњица Ободске црквенословенске штампарије. — У овој 1893 години навршује се 400 година откад је прва црквенословенска књига штампана на Ободу у Црној Гори: те се је саставио нарочити одбор на Цетињу, под заштитом Њ. В. нашега Књаза и Г. чодара Николе I. ради тога, да се што сјајније прослави успомена таковог културног догађаја. Тај одбор издао је већ и нарочити „Оглас,“ штампан у 10 бр. овогодишњега „Гласа Црногорца,“ којим се на свијетлост доноси такова велеплеменита одлука и установљује се мјесец јул, као доба најподобније за прославу, уз придржање, да се доцније одреди дан и изда догични програм

за светковину. — Као што се у истом „Огласу“ вели: „У те ће свечане дане Црна Гора према својим скромним сретствима отворити своју кућу са хљебом и сољу гостима из свијех крајева Српства и Словенства, као и свакоме другоме имострамоме пријатељу своје.“ — Бог благословио! —

Три стогодишњице у Сремскијем Карловцима. — Пошто се је 3 августа 1891 навршила стотина година откад је установљена српска православна велика гимназија у сремскијем Карловцима; а 4 фебруара 1894, навршује се опет стотина година станку српске православне богословије, па за њом и патријаршескога благодјејана у истоме мјесту. А пошто су сви споменути заводи подигнути особито настојањем и потпором блаженопочившега српског Митрополита Стефана Страндариновића и покојнога Карловачкога крађанина Димитрије Анастасовића Сабова: саставио се је нарочити „Одбор,“ — под заштитом Његов Светости Преузвишенога Господина Георгија Бранковића архиепископа и митрополита Карловачкога и митрополита српскога — ради стогодишње прославе споменутијех завода, у корист тога, да би се подигли „према нашијем српским приликама“ скромни, али достојни споменици“ вишеименованијем добротворима, а поред њих и другим добротворима реченијех завода. — Сви ти заводи дали су Српству у опће прелијепу киту врједнијех и чувенијех мужева и црквенијех достојанственика: зато сваки имућнији Србин несмије се оглушити према такој племенитости и харности српскијех срца, која се хоће да укаже опијем народнијем добротворима.

Још једал споменик. — У Сомбору се такођер саставио „Одбор“ да се подигне споменик велезаслужном покојном професору српске учитељске школе у Сомбору Мити Петровићу. Био је професором природних наука и математике пуних 20 година, и као књижевник, готово је у себи усређавао сву данашњу књижевност, и нема ни

једне гране — као што се у одборском „Позиву“ вели — „у којој се са успјехом истакао није.“ — Тако и ваља; јер који народ своје заслужне мужеве не штудје и несјећа се њих са особитијем знацима благодарности: тај народ нема су чим изићи пред ниједан културни и напредни народ.

Читуља чувенијех мужева у Словенству.

Дне 13 марта (по нов.) т. м. упокојио се је у Дубровнику преосвећени бискуп католички, **Мато вит. Водопић** у својој 77 години. — Био је вриједан народни књижевник. Није много писао; али што је написао све је добро и у чистом народном духу написано. Остала нам је од њега „Робинџица“ у стиховима и три приповјетке „На Доборским Развалинама“, „Тужна Јела“, и „Марија Конавока“, и критика се је најповољније изразила о свијем тим његовим умотворинама. Покојник је био врло националан у друштву и знао се је дивно изразити у млађијем годинама припадао је „Народној“ странци у Далмацији и био је њаркарки споменик исте странке. Башње је присто уз странку хрватску, пошто се је раздор између Срба и Хрвата изродио на неприцијењу штету једнијех и другијех; али се и пак није излагао са бог зна каквом непријазношћу према противној странци. — Боже му подај вјечни покој!

Ноћу 6 прошастог марта по новом, наша су браћа Хрвати изгубили врло чувеног мужа у особи **Људевита пл. Форкаш-Вукотиновића**, који је пријед два мјесеца славио своју 80 годину. — Покојник је био пресједник хрватске народне странке и земаљски заступник на угарском и хрватском сабору. О њему вели „Narodne Novine“ у свом овогодишњем 64. броју: „Nema gotovo „književne struke којом се није **Vukotinić** bavio. On је bio pjesnik dramatik, beletrista, publicista, urednik, gospodar, arkeolog, botaničar, mineralog, upravnik, političar. A nema ni jednog „kulturnog društva i zavoda u našoj „zemlji, za koji nije **Vukotinić** u svoје

„vrieme uložio svoje sile. Sudjelovao је „kod ustrojstva „Hrvatske čitaonice,“ „Matice ilirske,“ gospodarskog društva, „narodnog muzeja, prirodoslovnog društva, planinskog društva — i akademije.“ — Лака му прна земља и слава његовој успомени! —

И браћа Чеси изгубили су једног славног мужа, а поименице **М. Черног**. Он је био отличан књижевник, велики љубитељ словенске узајамности и тајник музеја чешке краљевине. — Преставио се је у Прагу 7 марта по новом у својој 54 години. — Бог му душу помиловао! —

ОТНИСИ И ПОРУКЕ.

Господи, која су нам честитала ради чланка „Срце и разум у вјери.“ (свеска V.) — Лијена вам хвала!.. Али би нами највећа утјеха била онда, кад би дознали да је они чланак припово за душу свима нама који смо живи у нашем народу; те би смо стекли потпуно освједочење: да без вјере нема ни правог хришћанског морала; а без обојега: да нема смисла ни напредка по народ нити по државу.

Господину **М. П. у Вал.** — Примили смо све у реду што сте нам послали; али, особито приповјетка „Цар и Тука,“ није припадла тачно по народном казивању, но је је да се у својој глави морали онако испричати. За доказ томе, навести ћемо само једну тачку из споменуте наше приповјетке: „Кроз неколико дана по гласу царске окружности „вијећници су били у средоточију сви „осим Тука, који већ бјеше све чуо и разумио од малог певца (мушице) што споручје „имеђу цара и његовке, и да због истог „несагласија образује цар поглаварско „вијеће.“ — Ово није ни нанеси по народном казивању; и зато вам препоручујемо, да се строго држите оних правила, која су наведена у нашем „Књижевном огласу“ за „Просвјету,“ што се налазе на задњој страни корица I. свеске, кад ма што од народа чујете и то пренесујете: пошто се иначе губи свака ознака, којом се разликује прави народни говор. — Међутим „Просвјета“ не прима умјетнијех дјесмама, осим у једином случају, кад би оне потпуно одговарале захтевима pjesничке умјетности: а при том би по својој садржини заслуживале, да их „Просвјета“ објелодани. Остало, што узмогнемо донјети ћемо на свјетлост. Да сте нам здраво!

Преч. Госп. **Николи Д. Божићу члану београдског Духовног суда, у Београд.** — Примили смо у реду 3 фор., које сте нам послали по наредби Њ. Високопр. Госп. Митрополита српског **Михаила** у име претплате за цијелу годину на наш часопис „Просвјету.“ — Срдачно благодаримо.